

بخشوده درس:

کلیات حقوق جزا

کرد آورنده:

جناب آقای فرساد دارایی

موسسه آموزش عالی فروردین قائم شهر

مقدمه^۱

آنچه در پیش رو دارید، ماحصل تفکر و نتیجه ای است که بی شک اگر درست از آن استفاده شود شما را در صدر هر موفقیتی که بدان منظور اقدام داشته اید، قرار خواهد داد. بنابراین برای حصول به آن، توصیه می شود آنچه که در ذیل می آید به دقت مطالعه و عمل شود.

همانگونه که از صفحات یک الی پنج آمده است، موضوعات این جزوه در پنج قسمت به شرح ذیل پلان بندی و تقسیم و تفکیک موضوع شده است:

- قسمت اول - کلیات حقوق کیفری عمومی
- قسمت دوم - تاریخ تحولات حقوق کیفری
- قسمت سوم - جرم در حقوق کیفری
- قسمت چهارم - مجرم و مسئولیت کیفری
- قسمت پنجم - واکنش های کیفری در قبال رفتار مجرمانه

هر قسمت از جزوه، به ترتیب عبارت است از: شرح دروس، مجموعه قوانین، تست و آزمون.

الف - هر قسمت از جزوه ابتدا به توضیح و شرح درس می پردازد.

برای تدوین شرح دروس که به صورت موضوعی و تخصصی انجام شده، از جمیع منابع موجود در کشور، شامل: منابع دانشگاههای تهران شهید بهشتی، ...، منابع موضوعی، منابع مکمل و کمک آموزشی، بر پایه جدیدترین منابع طرح سوال و بر اساس آخرین سرفصل های وزارت علوم و شورای عالی برنامه ریزی درسی دانشگاهها، البته در سطحی جلوتر و وسیع تر از سطح تمام آزمون های حقوق استفاده شده است. به گونه ای که با یک مطالعه مفید بتوان تقریباً به همه سوالات امتحانی پاسخ صحیح داد، در صورتیکه برای بدست آوردن بالاترین رتبه در هر امتحان حقوقی در سطح کشور، پاسخگویی میانگین حدود هشتاد درصد به سوالات معمولاً کفایت می کند. بر این اساس نه تنها به هیچ منبعی آموزشی نیاز نخواهیم داشت، بلکه اگر بهینه و درست از آن استفاده شود سطح داده ها و اطلاعات هر فرد را به قدری افزایش و ارتقاء خواهد داد که موفقیت برای هر امتحان ورودی یک امر آسانی خواهد شد.

توضیح و شرح درس، هدف اصلی ارائه جزوات است. چراکه شما زمانی می توانید به پرسشهای پیرامون یک موضوع پاسخ صحیح دهید که پیرامون آن موضوع از لحاظ داده ها و اطلاعات اشراف داشته باشید. چنین خاصیتی می تواند حتی این توانایی را نیز برایتان به دنبال داشته باشد که به پرسشهای مفهومی و ابهام در جواب نیز در نهایت آخرین پاسخ درست را داشته باشید. بر این اساس، حرکت پایه ای و اصولی آن است که اهم وقت خود را صرف یادگیری عمیق و دقیق توضیح درسها نمایید. برای یادگیری عمیق و دقیق توضیح درسها، حتی الامکان مطابق با استانداردهای علمی و نوین مطالعه شود. بدین منظور باید از تفکر مدرسه ای و سیستم سنتی آموزشی رایج، فاصله گرفت و از عیوب مطالعه، یعنی از هرگونه تقیدات و خود محدودیتی تحت عنوان به ظاهر برنامه مطالعه [یعنی مقید کردن خویش به ساعت و سقف مطالعه] که از نتایج و طبیعت سیستم سنتی آموزشی است، پرهیز نمود.

برای مطالعه علمی و نوین و به تبع بازدهی و نتیجه ای نوین و متفاوت، به ترتیب رعایت موارد ذیل توصیه و تاکید می شود:

۱. از موارد و مبادی بسیار مهم برای یک مطالعه مفید، ابتدا نوعیت **تفکر مطالعه** است. در تفکر مطالعه، همیشه باید تفکر و اندیشه این باشد که می خواهید بالاترین و بهترین باشید. در این نوعیت تفکر حتی بالاترین آزمون ها نیز پایه مطالعه قرار می گیرد و به بالاتر از آن تفکر می شود. به عبارتی با اعتماد به نفس بس بالا و اینکه می خواهید واقعاً متفاوت باشید و دانش بالایی داشته باشید مطالعه کنید، نه صرف جبرامتحان.

۲. همچنین **شرایط و محیط مطالعه** را مناسب سازید. حتی الامکان سعی شود، در محیطی کاملاً ساکت و به دور از هرگونه آلودگی صوتی و سروصدا و عاری از هرگونه **مشغله فکری** وارد مطالعه شوید. اگر ذهنتان مشغول و مشوش موضوعی شده است آن را حل کنید، سپس وارد مطالعه شوید. با **انگیزه و علاقه** مطالعه نمایید و هرزمان احساس کردید که خسته هستید، خمیازه می کشید یا خوابتان می آید، موقتاً مطالعه را کنار بگذارید.

۳. حتی الامکان برای مطالعه **تایم** مشخصی از قبل فرض نکنید و در نظر نگیرید. همچنین از قبل فرض **سقف مطالعه** یا تعداد صفحات نیز نشود. یعنی نه از قبل مشخص نمایید که مثلاً هر روز ۵ ساعت مطالعه نمایید و نه از قبل مشخص نمایید که مثلاً هر روز ۱۰۰ صفحه مطالعه داشته باشید. وقتی که چنین پیش فرض هایی را ایجاد می کنیم، از یک طرف می خواهیم به هر طریق ممکن به آن برسیم و این ممکن است خارج از قواعد توانایی باشد

^۱ مقدمه تمام جزوات، با اندکی تفاوت در برخی نکات و موارد خاص، تقریباً مشابه است. علت موارد تشابه و تکرار مقدمه در تمام جزوات، برای آن است که برخی از متقاضیان، جزوات را به صورت تکدرس تهیه می کنند.

که به تبع، باعث پایین آمدن کیفیت مطالعه خواهد بود و از طرف دیگر، هرگونه تغییر در ساعت یا سقف مطالعه پیش فرض شده که به خاطر اتفاقات روزمره که در زندگی های امروز بسیار محتمل و عادی است، حادث شود، می تواند اثرات بس منفی در مطالعه، اعم از مطالعات گذشته یا آتی داشته باشد. به عبارتی برای آنکه بالاترین کیفیت را در مطالعه داشته باشیم، باید فراغ بال مطالعه نماییم و خود را مقید به ساعت یا سقف مطالعه نکنیم.

وقتی که به مسائل و موضوعات زندگی خویش به طور کلی می نگرید و در نهایت دست به اولویت بندی و انتخاب اهداف می زنید، اینکه تصمیم می گیرید که در آزمون یا امتحانی شرکت داشته باشید، اینکه می خواهید با توجه به شرایط خویش اوقاتی را به مطالعه اختصاص دهید، این یک برنامه است. در صورتی که حجم وسیعی از داوطلبان، حتی در سطوح تحصیلات عالی، دچار مشته معانی و خلط مبحث شده، درگیر کردن خویش به ساعت یا سقف مطالعه را به برنامه تعبیر می نمایند.

۴. حتی الامکان به صورت انتقادی و کاربردی مطالعه شود. منظور از **انتقادی** این است که مطالعه باید آن قدر عمیق و دقیق باشد، به گونه ای که می خواهیم از موضوعات مورد مطالعه ایراد و عیب یابی کنیم و منظور از **کاربردی** آن است که موضوعات مورد مطالعه، مفهومی و به طور کلی [نه نکته ای] وارد حافظه شود، سپس برای خود یا دیگران توضیح داده شود.

۵. با توجه به تفاوت افراد در استعداد و توانایی، اگر دیرتر مطلبی را یاد می گیرید، مطالعات روزانه تان را افزایش ندهید بلکه طول مدت مطالعاتتان را در دراز مدت بیشتر کنید.

۶. با توجه به اینکه موضوعات مورد مطالعه ی ما در زمره محفوظات است نه معادلات ریاضی، بنابراین اگر به هردلیلی در کلیت یادگیری توانا نیستید، اعم از: پایین بودن هوش و استعداد، بی انگیزه و بی علاقه بودن نسبت به موضوعات، پس اساساً توانایی چنین کاری وجود ندارد. تست، کنکور آزمایشی کلاس آموزشی نیز راه و کمکی نخواهد بود. پس این واقعیت را بپذیرید که و به امور دیگری بپردازید.

ب- هر قسمت از جزوه بعد از توضیح و شرح درس به قوانین می پردازد.

در بحث قوانین، ابتدا قانون پایه موضوع هر قسمت آمده است، سپس قوانین، مقررات و آیین نامه های مکمل و متمم و در پاورقی ها نیز آرای وحدت رویه و نظرات مشورتی اداره حقوقی قوه قضائیه آمده است، به گونه ای که شما را از داشتن هر گونه کتاب قانون بی نیاز می کند. هدف از ارائه مجموعه قوانین بعد از شرح دروس جهت دو منظور ذیل است:

۱. شناخت دقیق تر و موضوعی مواد قانون یا مجموعه قوانین

۲. تطبیق متن با مواد قانون در مواقع ارجاع و ضرورت متن

توصیه می شود جهت موارد فوق به مجموعه قوانین مراجعه، و به سبب ذیل از مطالعه صرف مواد قانون خودداری شود:

♣ توضیح قوانین در قوانین پیشرفته توسط منتخبی از برجسته ترین تخصصها از بین گروههای بس فنی و کارشناسی منتخب و با خصایص جامعیت و صراحت وضع می شوند که از نتایج مهم آن مراجعه مستقیم به قوانین و نیز عدم تفسیر به رای است. لیک قوانین مورد مراجعه ما در واقع امور اولی و کلی هستند و وضعیت حقوقی موارد ثانوی منبهد مشخص می شوند، هرچند در امور اولی و کلی نیز در بسیاری موارد قوانین ما ساکنند، وانگهی به سهولت قابل تفسیر به رای اند. بنابراین درمراجعه به قوانین، در واقع با مجموعه ای از شماره و کدها روبرو خواهیم بود که نه تنها جامعیت و قابلیت یادگیری و فهم و هضم و دریافت را ندارند بلکه از نظر روان شناسی مطالعه ممکن است منع موثر در آینده یادگیری بوده، به آینده یادگیری نیز آسیب برسانند. بنابراین توصیه می شود جز در موارد لزوم [موارد ۱ و ۲ بند ب] از پرداختن صرف به قوانین خودداری شود.

♣ در واقع منشا رجوع به مواد قانون را باید بیشتر در آزمونهای چون وکالت، قضاوت و سردفتری جستجو کرد که سئوالات این آزمونها با گرایش و تاکید به مواد قانون طرح می شد. علت آن نیز این نوعیت تفکر بود که فکر می شد. داوطلبان دارای اطلاعات جامع کارشناسی هستند، مضافاً تسلط به مواد قانونی نیز تمایز وضعیت و رقابت باشد. البته این نگرش به میزان بس کمتر هنوز هم وجود دارد، بنابراین در تدوین شرح دروس سعی شده است، قوانین پایه هر درس با متن درس تطبیق، نهایتاً در متن درس گنجانیده شده است تا حتی الامکان دانشجویان و داوطلبان آزمونهای فوق را از مراجعه مستقیم به قوانین مستغنی نماید.

توجه - در مجموع بهترین حالت استفاده از قوانین، برای آنانی که وقت کافی برای مطالعه دارند آن است که، بعد از مطالعه دقیق توضیحات دروس، قوانین نیز به طور اجمالی مطالعه شود. در این حالت اگر به ماده ای از قوانین برخورد شود که در توضیحات دروس به هر دلیلی بدان اشاره نشده باشد، آن ماده قانون جهت تکمیل و تنمیم توضیح دروس با دقت مطالعه شود. مضافاً اینکه در پاورقی های قوانین اگر آرای وحدت رویه و نظرات مشورتی اداره حقوقی دادگستری آمده باشد، یا احیاناً نکته ای آمده باشد که مهم تشخیص شود [به عنوان مکمل و متمم توضیحات دروس] حتماً باید با دقت مطالعه شود.

ج- هر قسمت از جزوه بعد از توضیح و شرح درس و ارائه قوانین، به تست و آزمون می پردازد.

در بحث تست و آزمون، تقریباً تمام سوالات آزمونهای گذشته وکالت، قضاوت، سردفتری، مشاوره حقوقی و کارشناسی ارشد مربوط به درس مورد بحث از اولین آزمونها تا آخرین آزمونها به هنگام ارائه جزوات آورده شده است.

هدف از ارائه مجموعه سوالات آزمونها در پایان هر قسمت از جزوه صرفاً جهت دو منظور است:

۱. آشنایی با نمونه سوالات آزمونهای گذشته

۲. تمرین و ممارست با نمونه سوالات با عطف و تاکید به سوالات سالهای موخر.

بحث تست و آزمونها برای آنانی در نظر گرفته شده است که در دریافتهای فهم و هضم موضوعات از جمع بندی و قدرت حافظه ی ضعیف تری برخوردار هستند. بنابراین اگر از قدرت حافظه ی بالایی برخوردار هستید و می توانید شرح دروس را به بهترین نحو وارد حافظه نمایند، بی نیاز از موارد مطروحه در بند [ج] خواهید بود. چرا که در پروسه مطالعات علمی و اصولی، بی شک آنانی که دریافتهای قوی و عمیقی دارند و به موضوع مورد بحث از نظر فراگیری اشراف پیدا می کنند، خواهند توانست به هر پرداخت و پرستی در اطراف آن موضوع پاسخ صحیح دهند، در این صورت نه تنها تست توصیه نمی شود، بل نوعی بدآموزی تلقی و سببی برای انحراف و اشتباهات در پاسخ به تستهای آتی خواهد بود. شما تست مشابهی را در آزمون آتی مشاهده می کنید، در صورتی که طراح سوال ممکن است اساساً پاسخ دیگری را خواسته باشد، یا تغییر جزئی در گزینه ها باشد که شما متوجه آن نباشید.

توجه- در مجموع و در نهایت آنانی که از پرسشنامه ها استفاده می کنند، توصیه می شود حتی الامکان پاسخ هر تست با توجه به متن درس داده شود. پاسخهایی که در پاسخنامه ها آمده است، چون از پاسخهای مرسوم و رایج استفاده شده، بعضاً موارد اشتباه هم دارند، این اشتباه ممکن است ناشی از عدم دریافت منظور طراح سوال باشد یا تست مشابهی که اساساً طراح سوال پاسخ دیگری را خواسته باشد یا اشتباه در ارائه باشد و به هر دلیل دیگر. پس پاسخ هر تست، جهت اطمینان با شرح درس تطبیق و کنترل شود. چون شرح درس متن آخر برای آزمون آتی است. وانگهی اگر در فهرست تست ها، بعضاً تستی باشد که در متن درس به آن اشاره نشده باشد، چنین تستی به هر دلیلی، اعم از اینکه موضوع آن امروزه عملاً متغی شده باشد یا موضوعی ایهام و انحرافی بوده، دیگر موضوعیت نداشته، آن را کنار بگذارید.

توصیه می شود، برای مطالعه این جزوه، با توجه به شرایط موجود خویش [از نظر وقت و زمان]، مطالعه نمایید:

❁ اگر دچار ضیق وقت نیستید، حتی الامکان به ترتیب تقسیم بندی جزوه [به ترتیب از قسمت اول الی پنجم] مطالعه نمایید.

❁ در غیر این صورت توصیه می شود، به ترتیب: واکنش های کیفری در قبال رفتار مجرمانه، مجرم و مسئولیت کیفری، جرم در حقوق کیفری، تاریخ تحولات حقوق کیفری و کلیات حقوق کیفری عمومی مطالعه شود.

قسمت اول

کلیات حقوق کیفری عمومی

فصل اول

اهمیت و ویژگی های حقوق کیفری

مطابق تقسیم بندی های مرسوم و معمول حقوقدانان، حقوق کیفری شاخه ای از حقوق عمومی داخلی است که به تعریف جرائم، یعنی افعال یا ترک افعال محل نظام مطلوب اجتماعی پرداخته و با تعیین واکنش های قانونی برای هر یک از این افعال، سعی می نماید که از وقوع جرایم جلوگیری نماید و در صورت تحقق جرم میزان مسئولیت مرتکب را تعیین کرده و نحوه انطباق این واکنش ها را با توجه به شخصیت واقعی هر یک از مرتکبین مشخص کرده، بالاخره زمینه های اصلاح و تربیت مجرمین را فراهم می نماید.

اما محدوده حقوق کیفری عمومی شامل مباحث کلی و راهبردی حقوق کیفری می شود که گاهی از آن به عنوان، «کلیات حقوق کیفری» یاد می شود.^۱ که گستره مباحث آن مسایل عام حقوق کیفری همچون تعریف و تبیین مفهوم جرم، شرایط و مختصات مجازات و اقدامات تأمینی و تربیتی، مسئولیت کیفری - علل تشدید کننده و علل و کیفیات تخفیف دهنده کیفر و غیره شامل می شود، پس از این حیث حقوق کیفری عمومی در مقابل حقوق کیفری اختصاصی که به طور مشروح به تجزیه و تحلیل ارکان متشکله تک تک جرائم و طبقه بندی، تنظیم و تفکیک مؤلفه های تک تک جرایم می پردازد، قرار می گیرد.

گفتار اول - اهمیت حقوق جزا

عمده وجوه اهمیت این رشته از حقوق شامل موارد ذیل می شود:

۱. جزا بازوی حکومت برای حفظ و استقرار نظم و امنیت در جامعه است، اساسی ترین وظیفه دولتها حفظ ثبات و نظم و آرامش در جامعه است و مهمترین ابزار در این زمینه حقوق جزاست که می تواند دولت را در این زمینه اقتدار بخشد.
۲. حقوق جزا ساده ترین و درعین حال شدید ترین وسیله برای اجبار قواعد و مقرارت و ارزش های حاکم بر جامعه است، به بیان دیگر قواعد کیفری در بسیاری از زمینه ها که ناکارآمدی سایر ضمانات اجرا های قانونی و اجتماعی آشکار می شود، ساده ترین و شدیدترین وسیله اجبار قواعد و مقررات حاکم بر جامعه می باشند.
۳. حقوق جزا بهترین حافظ و مدافع آزادیها، شرافت و حیثیت انسانی و بزرگترین سد و مانع در مقابل تجاوزات و تعدیات متجاوزین به حقوق و آزادیهای انسانی می باشد.
۴. در محاکمات و دادرسی های مدنی، دادرسان به هیچ وجه خود را ملزم به شناسایی همه جانبه شخصیت طرفین نمی دانند و صرفاً با عنایت به دلایل تقدیمی، به دعوا رسیدگی نموده و رأی مقتضی را صادر می کنند، ولی در محاکمات کیفری، در راستای یک حقوق جزای مدرن، آورده های جرم شناسی از جمله شناخت واقعی مجرم و متهم و پی بردن به انگیزه ها و زمینه های ارتکاب عمل مجرمانه دارای اهمیت قابل ملاحظه ای می باشد، دادرس محکمه کیفری هم جزادان است و هم جرم شناس هم بزه دیده شناس و هم مجرم شناس، که پس از در نظر گرفتن تمام موارد فوق الذکر و اخذ و بررسی نظرات کارشناسان، واکنش متناسب را در قبال پدیده بزهکاری اتخاذ می کند، اگر دادگاههای کیفری بدون توجه به تمام جوانب ذکر شده حکمی را صادر نمایند، درست مانند تجویز دارو از طرف پزشکی است که اصلاً بیماری و بیمار را نشناخته است.
۵. حقوق جزا با تعریف اعمال ممنوعه و تعیین واکنش های جزایی در قبال مرتکبین آنها، خود ملاک و معیار سنجش ارزشها و فضایل اخلاقی در هر جامعه به شمار می رود. اگر درجه شدت مجازاتهای مربوط به عملی از میزان بالایی برخوردار باشد این

^۱. دکتر محمد علی اردبیلی، حقوق جزایی عمومی، جلد اول، نشر میزان

خود نشانه روشنی از میزان حساسیت جامعه در برابر نقض ارزش های تثبیت شده در جامعه است و در واقع قانون جزا در هر کشوری به مثابه میزان الحراره حساسیت های آن جامعه در قبال نقض ارزش های حاکم بر جامعه است.

گفتار دوم - ویژگی های حقوق جزا

حقوق جزا در مقایسه با سایر رشته های حقوق، اوصاف منحصر به فردی را داراست که از اهم موارد آن می توان به موارد ذیل اشاره نمود.

۱. الزامی بودن حقوق جزا

الزامی و تحمیلی بودن قواعد حقوق کیفری از شاخص های بارز حقوق کیفری است، قواعد حقوق کیفری جزء قواعد «آمره» و در ارتباط مستقیم با نظم عمومی می باشند. متهم، شاکی، مقام تعقیب و دادرس کیفری هیچ یک نمی توانند بر خلاف آن توافق کنند به طور مثال یک مریض لاعلاج نمی تواند با توافق با پزشک معالج خود از حیات خود صرف نظر کرده و به او اجازه سلب حیات خویش را بدهد. اشخاص نمی توانند با توافق همدیگر (آنگونه که در قواعد تکمیلی حقوق خصوصی مطرح است) دست به اعمالی خارج از محدوده های حقوق کیفری بزنند و با اراده های شخصی، قوانین کیفری را تعطیل نمایند.

۲. ضمانت اجرای خاص

بعضی از رشته های حقوق مانند حقوق بین الملل و یا حقوق اداری فاقد ضمانت اجرایی از نوع ملموس و عینی آن می باشند، یا اگر ضمانت اجرایی موجود باشد از شدت آنچنانی برخوردار نیستند، در حالی که تصور وجود یک قاعده و ضابطه حقوق کیفری، اصولاً تصدیق موجودیت ضمانت اجرای ملموس و عادی تحمیل شونده می باشد، ضمانت اجرای موجود در حقوق مدنی مانند، اعاده وضع به حالت سابق - اجبار متعهد به پای بندی به مفاد تعهد بطلان عقود و ایقاعات و ابطال آنها و فسخ قرار داده ها، هم از لحاظ نوع و هم از لحاظ کیفیت و شدت تحمیل آنها، با ضمانت اجرای موجود در ضراد خانه حقوق کیفری تفاوتی اساسی دارند و اصولاً غیر قابل مقایسه اند. ضمانت اجرای کیفری انواع و اقسام مجازات ها و اقدامات تأمینی و تربیتی را شامل می شود، مانند مجازات های سالب آزادی، محدود کننده آزادی، سلب حقوق اجتماعی، مجازات های بدنی، انواع کیفرهای مالی و اقدامات تأمینی و تربیتی،^۱ که فرد اجلی و مصادق اخص ضمانت اجرای تحمیل گر در حقوق موضوعه می باشند.

۳. کلی و عام بودن قواعد کیفری

از ویژگی های بارز قواعد کیفری، کلیت و دایره شمول وسیع و گستره عام قوانین آن می باشد، قواعد حقوق جزا نسبت به کلیه افرادی که در قلمرو حاکمیت زمینی و هوایی و دریایی ایران مرتکب جرم می شوند، اعمال می گردد (ماده ۳ قانون جدید مجازات اسلامی) صرف نظر از تابعیت و ملیت مجرم یا مجنی علیه، این اصل بر هر فردی که در محدوده قلمرو و کشور مرتکب فعل مجرمانه ای می گردد، قابل اعمال است. باید از این اصل کلی مواردی را که در قوانین مختلف ذکر شده اند استثناء کرد که از آن جمله می توان مصونیت های سیاسی و دیپلماتیک و مصونیت های ناشی از اعمال وظایف نمایندگی را نام برد. مطابق کنوانسیون ۱۸ آوریل ۱۹۶۱ وین که ایران نیز در سال ۱۳۴۵ به آن پیوسته است، علت پیش بینی چنین مصونیتی در مورد مأمورین سیاسی تأمین و تضمین امنیت شغلی و انجام وظایف سیاسی آنها به نحو احسن می باشد، البته نباید از نظر دور داشت که مصونیت مأمور سیاسی در کشور پذیرنده او را از تعقیب و محاکمه کشور متبوع فرستنده معاف نخواهد نمود «بند ۴ ماده ۳۰ کنوانسیون».

مصونیت نمایندگان مجلس در زمان حال برخلاف گذشته شامل مصونیت قضایی نمی شود و قوانین کنونی ایران تنها مصونیت ناشی از وظایف نمایندگی را شامل می شود، مطابق اصل ۸۶ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران «نمایندگان مجلس در مقام ایفاء وظایف نمایندگی در اظهار نظر و رأی خود کاملاً آزادند و نمی توان آنها را به سبب نظراتی که در مجلس اظهار کرده اند یا آرای که در مقام ایفاء وظایف نمایندگی خود داده اند، تعقیب یا توقیف کرد».

^۱ این قانون با تصویب قانون جدید مجازات اسلامی در سال ۱۳۹۲ به صراحت نسخ گردیده. در قانون جدید، با اینکه از اقدامات تأمینی و تربیتی صحبت می شود، اما تعریفی از آن ارائه نشده است. مطابق ماده ۱ قانون اقدامات تأمینی مصوب ۱۳۳۹ «اقدامات تأمینی عبارت بود از تدابیری که دادگاه برای جلوگیری از تکرار جرم (جتنه یا جنایت) درباره مجرمین خطرناک اعمال می کرد»

۴. محدود بودن حقوق جزا به مرزهای کشور

خاصیت « سرزمینی بودن » قانون کیفری و قواعد جزایی از خصلت های بارز حقوق کیفری است. اجرای قواعد جزایی در هر کشور نمودار قدرت و سلطه آن کشور می باشد و قطعاً هیچ کشوری حاضر نیست با اجرای قواعد جزایی کشور دیگر نفوذ و سلطه کشور دیگر را بپذیرد. وجود نظامهای « قضاوت کنسولی و رژیم کاپیتولاسیون » در سابقه تاریخی هر کشوری نشانه ضعف و سستی دولتهای حاکم و سیطره و نفوذ سیاست های استعماری کشورهای استعمارگر بوده است. خلاصه اینکه در جامعه جهانی کنونی و نظم نوین جهانی قواعد جزایی هیچ کشوری در کشور دیگر صلاحیت اعمال ندارد و محدوده جریان قانون جزا در بستر قلمرو تعریف شده حاکمیت های سیاسی می باشد. اصل سرزمینی بودن با دو جنبه مثبت و منفی آن، به این معنی که هر جرم واقع شده در قلمرو کشور در محدوده صلاحیت قوانین جزایی آن کشور است (جنبه مثبت) و هر جرم اتفاق افتاده در خارج از کشور خارج از محدوده صلاحیت قوانین جزایی کشوری می باشد (جنبه منفی اصل) از ویژگیهای قواعد حقوق کیفری است.

۵. شخصی بودن اعمال قواعد حقوق جزا

به موجب این اصل که مطابق ماده ۷ قانون جدید مجازات اسلامی و ماده ۳۱۶ قانون جدید آیین دادرسی کیفری پذیرفته شده است^۱، اتباع ایرانی^۲ اعم از اینکه ساکن ایران باشند یا نباشند، تابعیت مضاعف داشته باشند یا نه، اگر مرتکب جرمی شوند در کشور متبوع خود محاکمه خود خواهند شد. ماده ۷ قانون جدید مجازات اسلامی مقرر می دارد: «علاوه بر موارد مذکور در مواد ۵ و ۶ این قانون^۳ هر ایرانی که در خارج از ایران مرتکب جرمی شود و در ایران یافت شود و یا به ایران اعاده گردد طبق قوانین جزایی جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات خواهد شد»^۴ مفاد اصل شخصی بودن در حقوق کیفری اکثریت

۱. ماده ۳۱۶ قانون جدید آیین دادرسی کیفری مقرر می دارد: ۳۱۶- به اتهامات اشخاصی که در خارج از قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم می شوند و مطابق قانون، دادگاههای ایران صلاحیت رسیدگی به آنها را دارند، چنانچه از اتباع ایران باشند، حسب مورد در دادگاه محل دستگیری و چنانچه از اتباع بیگانه باشند حسب مورد، در دادگاه تهران رسیدگی می شود.

۲. بندهای هفتگانه ماده ۹۷۶ قانون مدنی اتباع ایرانی را در خود احصاء کرده است.

اشخاص ذیل تبعه ایران محسوب می شوند:

۱. کلیه ساکنین ایران به استثنای اشخاصی که تبعیت خارجی آنها مسلم باشد. تبعیت خارجی کسانی مسلم است که مدارک تابعیت آنها مورد اعتراض دولت ایران نباشد.
۲. کسانی که پدر آنها ایرانی است، اعم از اینکه در ایران یا در خارجه متولد شده باشند.
۳. کسانی که در ایران متولد شده و پدر و مادر آنان غیر معلوم باشند.
۴. کسانی که در ایران از پدر و مادر خارجی که یکی از آنها در ایران متولد شده به وجود آمده اند.
۵. کسانی که در ایران از پدری که تبعه خارجه است به وجود آمده و بلافاصله پس از رسیدن به سن هجده سال تمام لااقل یک سال دیگر در ایران اقامت کرده باشند و الا قبول شدن آنها به تابعیت ایران بر طبق مقرراتی خواهد بود که مطابق قانون برای تحصیل تابعیت ایران مقرر است.
۶. هر زن تبعه خارجی که شوهر ایرانی اختیار کند.
۷. هر تبعه خارجی که تابعیت ایران را تحصیل کرده باشد.

تبصره - اطفال متولد از نمایندگان سیاسی و کنسولی خارجه مشمول فقره ۴ و ۵ نخواهند بود.

۳. ماده ۵ قانون جدید مجازات اسلامی مقرر می دارد: هر شخص ایرانی یا غیرایرانی که در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب یکی از جرائم زیر و یا جرائم مقرر در قوانین خاص گردد، طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات می شود و هرگاه رسیدگی به این جرائم در خارج از ایران به صدور حکم محکومیت و اجراء آن منتهی شود، دادگاه ایران در تعیین مجازات های تعزیری، میزان محکومیت اجرا شده را محاسبه می کند:

۱. اقدام علیه نظام، امنیت داخلی یا خارجی، تمامیت ارضی و یا استقلال جمهوری اسلامی ایران.
۲. جعل مهر، امضاء، حکم، فرمان یا دستخط مقام رهبری یا استفاده از آن.
۳. جعل مهر، امضاء، حکم، فرمان یا دستخط رسمی رئیس جمهور، رئیس قوه قضائیه، رئیس و نمایندگان مجلس شورای اسلامی، رئیس مجلس خبرگان، رئیس دیوان عالی کشور، دادستان کشور، اعضاء شورای نگهبان، رئیس و اعضاء مجمع تشخیص مصلحت نظام، وزراء یا معاونان رئیس جمهور یا استفاده از آنها.
۴. جعل آراء مراجع قضائی یا اجرائیه های صادره از این مراجع یا سایر مراجع قانونی و یا استفاده از آنها.
۵. جعل اسکناس رایج یا اسناد تعهدآور بانکی ایران و همچنین جعل اسناد خزانه و اوراق مشارکت صادرشده یا تضمین شده از طرف دولت یا تهیه و ترویج سکه قلب در مورد مسکوکات رایج داخل.

ماده ۶ قانون جدید مجازات اسلامی مقرر می دارد: به جرائم مستخدمان دولت، اعم از ایرانی یا غیرایرانی که در رابطه با شغل و وظیفه خود در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب شده اند و به جرائم مأمران سیاسی و کنسولی و دیگر وابستگان دولت ایران که از مصونیت سیاسی برخوردارند طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران رسیدگی می شود.

۴. این ماده از بعد موازین حقوق بین الملل و حقوق بشر مواجه با انتقادات متعددی از سوی حقوق دانان گردیده است که معتقدند قانونگذار اسلامی در نگارش این ماده اصول ابتدایی حقوق کیفری را نادیده انگاشته و حقوق متهمین را دستخوش سلیقه های قضات کیفری نموده است.

نظامهای کیفری پذیرفته شده است و از خصیصه های عمده قواعد حقوق کیفری است این اصل در واقع تکمیل کننده صلاحیت کشورها در موارد خارج از سیطره اصل سرزمینی بودن جرایم ارتکاب یافته توسط اتباع می باشد که متعرضین به قانون کیفری کشور، در هر نقطه ای ولو خارج از کشور قابل تعقیب و مجازات باشند.

از اصول مکمل صلاحیت های قوانین کیفری به اصل صلاحیت واقعی قوانین کیفری نیز باید اشاره کنیم که به موجب این اصل اگر ارزشهای والای یک کشور و منابع حیاتی یک دولت از قبیل امنیت ملی، تمامیت و استقلال و اعتبار اقتصادی و سیاسی و فرهنگی کشور، موضوع تعرض قرار گیرد و الزاماً متعرض تابعیتی غیر از تابعیت ایران را داشته باشد و یا بی تابعیت باشد و این تعرض در خارج از قلمرو کشور اتفاق بیفتد، قوانین کیفری کشور مورد تعرض، صلاحیت اعمال خواهد یافت. اصل مزبور مندرج در ماده ۵ قانون جدید مجازات اسلامی می باشد که بندهای پنجگانه آن جرایم مشمول اصل صلاحیت واقعی را احصاء کرده است.

بالاخره در کنار اصول ذکر شده معمولاً به اصلی تحت عنوان « اصل صلاحیت جهانی » اشاره می شود مبنی بر اینکه در صورت ارتکاب جرایمی از قبیل دزدی دریایی، قاچاق انسان، خرید و فروش، مبادله و ترانزیت مواد مخدر، ترورسیم بین المللی که طبق عهود یا عرف و مرسوم بین المللی محل امنیت و ثبات جامعه جهانی در سطحی وسیع شناخته می شوند و معمولاً مطابق قوانین کلیه کشورها به انحاء گوناگون جرم شناخته می شود، مرتکب در هر کشوری که دستگیر شود، آن کشور صالح به تعقیب محاکمه و مجازات خواهد بود محتوای اصل مزبور در ماده ۹ قانون جدید مجازات اسلامی بدین شرح است:

« درمورد جرایمی که به موجب قانون خاص یا عهود بین المللی مرتکب در هر کشوری که بدست آید در همان محاکمه می شود، اگر در ایران دستگیر شود طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات خواهد شد ».

فصل دوم

اهداف حقوق کیفری

در یک تقسیم بندی کلی می توان اهداف و خواسته هایی که تاکنون از سوی اندیشمندان حقوق کیفری برای حقوق جزا مطرح گردیده اند به دو بخش تقسیم نمود:

- ♣ اهداف سنتی (کلاسیک) حقوق جزا
- ♣ اهداف (پیشرفته و نوین) حقوق جزا که به شرح اجمالی هر یک می پردازیم.

گفتار اول – اهداف سنتی حقوق جزا

اهداف دیرین حقوق جزا عمده‌تاً شامل هدف سودمندی (فایده اجتماعی) حقوق کیفری و هدف (اخلاقی) آن می باشد. در سیر تحول تاریخی حقوق جزا تاکنون همواره غایت های مختلفی از اعمال قواعد کیفری دنبال شده است، از اندیشه ای که جرم را نتیجه دیوانگی^۱ و جن زدگی مجرم دانسته و هدف مجازات را بیرون نمودن ارواح شریر از کالبد مجرم می انگارد، تا اندیشه ای که رسالت حقوق کیفری را اعمال عدالت و یا باز دارندگی جمعی و یا اصلاح و باز اجتماعی کردن مجرم و یا دفاع از جامعه یا فرد و دیگر اهداف می انگارد. در واقع حقوق کیفری مسیری طولانی را طی کرده است. از نمونه های اهداف کلاسیک حقوق جزا هدف «سودمندی» می باشد که در پرتو این هدف ما مجرم را از آن جهت مجازات می کنیم که این مجازات حامل اخطار و اعلان به جامعه و خود فرد است تا افراد جامعه و خود مجرم با ارباب و اعتبار، از گرایش به جرم منع شوند و کیان جامعه محفوظ بماند. بسیاری از اندیشه پردازان حقوق کیفری مانند «جرمی بنتام» انگلیسی «بکاریای» ایتالیایی این هدف را پسندیده اید.

هدف اخلاقی مجازات حامل این اندیشه است که وجدانهای عدالت خواهانه انسانی اقتضا می کند که ناقضین حقوق انسانها و نادیده انگاران مصالح مشترک زندگی اجتماعی بی مجازات رها نشوند چرا که این گونه افراد از لحاظ عدالت طبیعی مستحق و سزاوار کیفرند. هدف اخلاقی مجازات از سوی اندیشمندانی نظیر «کانت» و «ژوزف دومستر» مورد تاکید قرار گرفته است. کانت با طرح مثال «جزیره متروکه» و اینکه آخرین فرد بزهکار باقی مانده در آن جزیره اخلاقاً بایستی مشمول عدالت کیفری گردد از پیروان اندیشه ای است که امروزه از آن به مکتب «عدالت مطلقه» یاد می شود.

گفتار دوم – اهداف پیشرفته حقوق جزا

۱. اعتلای فرهنگی و بالابردن سطح زندگی

هدف حقوق جزا از این دید صرفاً پاسداری از نظم و عدالت در جامعه بوسیله اعمال تهدید و ارعاب نمی باشد. در این باره اندیشمندانی مانند «فیلیپو گراماتیکا» که بنیانگذار مکتب دفاع اجتماعی بر مبنای دفاع از فرد در جامعه می باشد معتقد است که این اهداف هیچ تأثیری در پیشرفت جامعه ندارد. افراد را نباید در ظرف زمانی پیشرفت جامعه فراموش کرد و باید در راستای بهبود اوضاع زندگی فرد در جامعه کار کرد. حقوق باید «دفاع اجتماعی» باشد و این مهم می تواند با ابزارهای «دفاع اجتماعی»^۲ محقق شده و نرخ بزهکاری در سطح گسترده ای پایین بیاید. طبق این نظر مبارزه با عوامل اقتصادی، فرهنگی و

^۱. مورخین حقوق کیفری این نظر را به بقراط، حکیم و دانشمند یونانی منتسب می دانند

^۲. گراماتیکا با طرح اندیشه نفی مفاهیم سنتی حقوق جزا به جای حقوق جزا واژه «حقوق دفاع اجتماعی» و به جای کیفرها «اقدامات دفاع اجتماعی» را پیشنهاد می کند. مشروح اندیشه های این مکتب در بخش دوم این جزوه بحث خواهد شد.

اجتماعی جرایم. چون فقر، بیکاری، فساد جنسی، نقص دستگاههای تعلیم و تربیت باید در اولویت های سیاست های کشور قرار گرفته و مبارزه با علت به جای مبارزه با معلول در سر لوحه قانونگذارها و سیاستگذارهای کلان جامعه قرار گیرد.

۲. ضرورت شناسایی مجرمین، برای تعیین عکس العمل مناسب

طرفداران این اندیشه معتقدند که توجه به شخصیت مجرم برای تعیین واکنش متناسب با حال وی ضرورت اساسی دارد. قاضی کیفری در صورتی می تواند با بصیرت و توجه کامل در مورد مجرم چاره اندیشی کند که او را کاملاً از ابعاد گوناگون شخصیتی، روانی و سوابق زندگی شناسایی کرده باشد و بدون چنین شناختی هر واکنشی در برابر وی بی ثمر خواهد بود. طرفداران این اندیشه معتقدند در کنار هر پرونده کیفری بایستی یک پرونده شخصیتی نیز برای مجرم در نظر گرفته شده و نظرات متخصصین مختلف از جمله روانشناس، جامعه شناس، پزشک و غیره در مورد در این پرونده لحاظ شود تا قاضی کیفری با دیدگاهی باز به مقابله با پدیده مجرمانه پردازد «مارک آنسل» پرچمدار مکتب دفاع اجتماعی جدید، از جمله طرفداران این هدف حقوق کیفری است.

۳. اصلاح و تربیت بزهکاران

طرفداران این هدف و اندیشه معتقدند که مجازات فی حد نفسه هیچ عملی را برای بالابردن سطح فرهنگ زندگی و بازگرداندن مجرم به عرصه اجتماع انجام نمی دهد. رسوایی و بدنامی ناشی از مجازات خود مانع بزرگی در راه اصلاح شخص می باشد، پس مجازات بیش از آنکه جنبه تنبیهی داشته باشد باید واجد جنبه اصلاحی و تربیتی باشد و این والاترین هدفی است که برای حقوق جزا در نظر گرفته شده، کانونهای اصلاح و تربیت اطفال بزهکار مسیری را طی می کنند که بر خاسته از چنین اندیشه ای است.

گفتار سوم - اهداف حقوق کیفری اسلامی

جرم انگاریها یا به عبارت بهتر «انگ» گناه زدن به اعمال خاصی در نظام کیفری اسلام هر یک وابسته و مبتنی بر وجود مصالح پنج گانه می باشد که عبارتند از:

- مصلحت حفظ دین مانند جرم انگاری ارتداد
- مصلحت حفظ نفس (جرم قتل)
- مصلحت حفظ عقل (جرم شرب خمر)
- مصلحت حفظ نسل (جرم زنا)
- مصلحت حفظ مال «مانند جرم انگاری سرقت»

اهداف حقوق جزای اسلامی بالتبع در راستای تأمین این «مصالح خمسسه» می باشد، اسلام در مجازاتهای حدود، قصاص، دیات و تعزیرات در مورد هریک اهداف خاصی را دنبال می کند و در مورد هر یک از یک «فلسفه مختلط» الهام گرفته^۱ اوامر و نواهی و تحریم و تحلیل های شریعت اسلامی مبتنی بر پیشگیری از ارتکاب گناه و جلب خیر و دفع شروضر و پرهیز از تجاوز و ستیز و تعدی به حقوق افراد و الزام به رعایت حقوق آنها با ضمانت اجراهای متنوع کیفری در صورت سرپیچی از اوامر و نواهی شرع اسلامی می باشد^۲ حال به توضیح پاره ای از این اهداف می پردازیم.

الف- پیشگیری از وقوع جرم از طریق کاستن زمینه های ارتکاب جرم مانند سهل گیری امر ازدواج، تشویق امر انفاق و احسان و غیره.

ب- اجرای عدالت کیفری در مجازات قصاص از آن لحاظ که در این گونه جرایم نظر شارع به تساوی معطوف است و درعین حال حفظ امنیت اجتماعی و حیات جامعه را هم در آن لحاظ نموده است شریعت اسلام سیاست معقولی را در برابر افراط و

^۱. دکتر محمد علی اردبیلی، حقوق جزای عمومی، جلد اول، نشر میزان

^۲. دکتر ایرج گلدوزیان، با بسته های حقوق جزای عمومی، نشر میزان

تفریط های دو آیین مسیح و یهود که یکی طرفدار عفو مطلق و دیگری طرفدار غلاظ و شداد مجازات قصاص است، در پیش گرفته است. در عین حال که قصاص را تفویض کرده و آنرا سبب حیات جامعه می داند در عین حال مشوق عفو نیز می باشد. البته نباید از جنبه ارباب انگیزی و سودمندی کیفر قصاص نیز غافل شده و آنرا نادیده انگاریم.

ج- هدف بازدارندگی و فایده اجتماعی: از اهداف دیگر حقوق جزا توجه به جنبه بازدارندگی کیفر و فایده اجتماعی آن می باشد در جرایم مشمول حد مانند زنا، لواط، قذف، قوادی، مساحقه، شرب خمر، و محاربه، هدف مجازات این است که جامعه و فرد از ارتکاب جرم منع شده و باز داشته شوند - نوع مجازات و بویژه اجرای علنی تعداد زیادی از آنها، حتی اجرای آن توسط مؤمنین، هدفی را جز نمایش سزای عمل دنبال نمی کنند. آنگونه که از وجه تسمیه واژه «حد» نیز بر می آید، این مجازات مانع و حاجب باز دارنده فرد از نقض ضرورت های مورد حمایت اسلام می باشد. «در تشریع حدود فایده اجتماعی آن ملحوظ بوده چون در طبیعت این گونه مجازات ها نوعی سختی و سنگینی نهفته است و تأخیر و تعطیل اقامه و حدود الهی را عناد و ضدیت با خداوند متعال شمرده اند، احساس می شود که مقصود شارع جلوگیری از تکرار جرم با ایجاد اخافه و ترس از مجازات های سنگین تر در صورت تکرار جرم بوده است»^۱.

د- هدف اصلاحی و تربیتی. اکثر مجازات ها تعریزی که گاهی نام «تأدیب و تربیت» نیز می گیرد، رنگ اصلاح گرایی به خود دارند. چرا که نحوه اجرا، گستردگی، تعدد آنها و درجات مختلف آنها از وعظ و تهدید و توبیخ و درجات تعزیر بیش از همه شخص بزه کار را محور اصلی خویش قرار می دهد و اصلاح و تربیت او مدنظر شارع مقدس قرار گرفته است. «بطور کلی با دقت در احکام جزایی اسلام چنین بر می آید که در اجرای مجازات ها غرض نهایی، همان حفظ و حمایت جامعه از بدیها و ناپاکیها است و به هیچ وجه انتقام جویی و زجر و تعذیب مجرم نباید منظور واقع شود»^۲.

^۱. دکتر اردبیلی، منبع پیشین

^۲. دکتر اردبیلی، منبع پیشین

فصل سوم

محتوی حقوق کیفری

همانگونه که قبلاً اشاره شد، حقوق کیفری به معنای وسیع آن، رشته‌ای از حقوق عمومی است که موضوع آن بررسی افعال یا ترک افعالی است که دولت به اعتبار اختلالی که در نظم جامعه پدید می‌آورند، آنها را جرم و مشمول مجازات شناخته است که به صورت ذیل قابل تقسیم است:

★ حقوق کیفری داخلی

★ حقوق کیفری بین‌المللی

گفتار اول - حقوق کیفری داخلی [حقوق جزای داخلی]

۱. حقوق کیفری عمومی [جزای عمومی]

این رشته همانگونه که ابتدا تعریف شد، به مطالعه قواعد کلی و مشترک جرایم و مجازات‌ها می‌پردازد به طور کلی شرایط تحقق بزه، ارکان جرم (رکن قانونی، مادی، روانی) در ابواب حقوق کیفری عمومی مطالعه می‌شود می‌دانیم که برای تحقق هر عمل مجرمانه حقوق‌دانان کیفری حصول سه رکن برای آن عمل را لازم دانسته‌اند:

رکن قانونی - که منظور از آن این است که افعال و ترک افعال موقعی جرم شناخته شده و قابل مجازات می‌باشند که قانون کیفری آنها را جرم دانسته و آنها را بدین وصف متصف سازد ماده ۲ قانون جدید مجازات اسلامی مؤید این معنی است، «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود».

رکن مادی - این رکن بدین مفهوم است که قصد و نیت مجرمانه بایستی حتماً عینیت یافته و به شکل ملموس و مادی در عالم خارج موجودیت پیدا کند و گرنه صرف قصد و تصمیم به ارتکاب جرم، جرم محسوب نمی‌شود (ماده ۱۲۳ قانون جدید مجازات اسلامی).

رکن معنوی جرم - برای محقق شدن جرم، در ارتکاب فعل مجرمانه باید احراز شود که آیا فاعل جرم با قصد سوء و یا خطای قابل سرزنش مرتکب جرم شده یا خیر؟ آیا در ارتکاب جرم فرد با اراده آزاد و علم به موضوع و داشتن قوه تمیز و درک مرتکب جرم شده یا خیر آیا در ارتکاب فعل یا ترک فعل مجبور و مضطر یا مکره نبوده؟ همه اینها در رکن معنوی جرم قابل بررسی است.

علاوه بر بررسی ارکان جرم در این رشته، مباشرت به استقلال در جرم، مشارکت و معاونت تحلیل می‌شود و شرایط تحقق آن و آثار و پی آمدهای آن مطالعه می‌شود، مفاهیم تعدد جرم، تکرار جرم کیفیات تخفیف دهنده و عوامل مشدده نیز در این بخش از حقوق کیفری مطالعه می‌شود و بخش دیگری نیز به مفهوم مجازات، تقسیم بندیهای آن چگونگی اعمال، شرایط تخفیف، تعلیق، عفو، آزادی مشروط می‌پردازد. پس به طور کلی این رشته از حقوق به مطالعه اصول کلی حاکم بر جرایم می‌پردازد و مجازات خاصی را به طور جداگانه و تحلیلی مطالعه نمی‌کند.

۲. حقوق کیفری اختصاصی [حقوق جزای اختصاصی]

حقوق کیفری اختصاصی، آن قسمت از حقوق جزا را شامل می‌شود که شرایط خاص تحقق تک تک جرایم و مجازات منطبق با آن افعال را به گونه تحلیلی مطالعه می‌کند، به طور کلی از لحاظ قدمت و بعد تاریخی، حقوق جزای اختصاصی مقدم تر از حقوق جزای عمومی است و با نهادینه شدن حقوق جزای اختصاصی اصول کلی و مشترک حقوق جزای عمومی از مباحث گسترده آن استنباط و استخراج شده و استقلال خود را باز یافته است. حقوق جزای اختصاصی که بخش اصلی حقوق جزا را شامل می‌شود به مطالعه و تبویب جرایم با تقسیم بندیهای همچون، جرایم علیه اشخاص، جرایم علیه اموال، جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی و جرایم علیه عفت عمومی می‌پردازد.

۳. آیین دادرسی کیفری

مطابق ماده یک قانون جدید آیین دادرسی کیفری این رشته منحصر است به: مجموعه مقررات و قواعدی که برای کشف جرم، تعقیب متهم، تحقیقات مقدماتی، میانجیگری، صلح میان طرفین، نحوه رسیدگی، صدور رأی، طرق اعتراض به آراء، اجرای آراء، تعیین وظایف و اختیارات مقامات قضایی و ضابطان دادگستری و رعایت حقوق متهم، بزه دیده و جامعه وضع می شود.

پس آیین دادرسی کیفری به طور کلی ترتیبات و قواعدی است که برکشف، تعقیب و تحقیق جرایم و صدور حکم و اجرای احکام کیفری حاکم است و از طرفی عملکرد نهادهای کیفری و مقامات دستگاه عدالت کیفری و حوزه صلاحیت ها و اقتدارات آنها را مطالعه می کند.

کیفرشناسی و علم اجرای احکام کیفری نیز که قبلاً از زیر مجموعه های آیین و اصول محاکمات کیفری بوده امروزه استقلال خویش را باز یافته است این رشته که شروعش با عنوان علم اداره زندانها بوده با تحول اندیشه های حاکم بر حقوق جزا گسترش یافته است گستره فعالیت این گرایش حقوق جزا شامل مجموعه هایی از معلومات از شیوه های بکارگیری صحیح مجازاتها و روش های علمی و تجربی اجرای محکومیت های کیفری می باشد که درباره تأثیر بخشی و جنبه های اصلاحی اجرای مجازاتها و اقدامات تأمینی و تربیتی در تحقق بخشیدن به آرمانهای نهایی حقوق کیفری بحث می کند در نتیجه این علم در برنامه ریزی و تنظیم سیاست کیفری قانونگذار نقش مؤثری را ایفا می کند.

کیفرشناسی و علم اجرای کیفر - کیفرشناسی اصطلاح جدیدی است که متخصصین علوم کیفری جایگزین اصطلاح علم اجرای کیفر یا علم اداره زندان نموده اند. کیفرشناسی عبارت است از علمی که درخصوص مسائل مربوط به طرز اجرای محکومیت های جزایی اعم از حبس و تعلیق اجرای مجازات و جزای نقدی و مجازاتهای تبعی و تکمیلی و کلیه اصول و روشهای اصلاحی و تربیتی و درمانی و تطبیق دادن آنها با شخصیت بزهکاران و تشکیلات زندانها و موسسات وابسته به آنها بحث می کند. آنچه مشترک بین حقوق جزای عمومی، آیین دادرسی کیفری و کیفرشناسی است، لزوم مطالعه وضعیت و شخصیت بزهکار به وسیله آزمایشهای علمی (پزشکی، روانپزشکی و اجتماعی) است که قبل از محاکمه و حین دادرسی و هنگام تعیین کیفر و با اقدامات تأمینی و تربیتی برای شناخت بیشتر متهم پرونده به وسیله قاضی ضرورت دارد و بعد از محکومیت نیز آزمایشهای علمی برای درمان و اصلاح و تهذیب و رجعت دادن بزهکار به جامعه به عمل می آید. «ترتیب اجرای احکام جزایی و کیفیت زندانها به نحوی است که قانون آیین دادرسی کیفری و سایر قوانین و مقررات تعیین می نماید...» بنابراین می توان گفت که با توجه به مسائل مطروح در کیفرشناسی، رشته مزبور درواقع مکمل حقوق جزای عمومی است و اصول و قواعد و ضوابط آن بیشتر ضمن آیین دادرسی کیفری مشخص می شود.

گفتار دوم - حقوق کیفری بین المللی [حقوق جزای بین المللی]

حقوق جزای بین الملل آن قسمت از حقوق جزای داخلی می باشد که در صورت دخالت یک عامل برون مرزی در پروسه تحقق جرم از حقوق جزای داخلی استقلال می یابد. عوامل برون مرزی می تواند شامل محل وقوع جرم، محل شروع و محل وقوع نتیجه جرم، تابعیت جانی و مجنی علیه، باشد.^۱ پس در این رشته اگر چه ما برای حل تعارضات ایجاد شده به حقوق جزای ملی مراجعه می کنیم اما به لحاظ ورود عنصر خارجی به عرصه آن بایستی بدان صفت «بین المللی» بدهیم. البته بعضی اندیشمندان معتقدند که این رشته از حقوق صرفاً یک رشته حقوق داخلی است و نبایستی به آن وصف بین المللی بدهیم. در مباحث تقسیمات حقوق کیفری معمولاً از عنوان حقوق بین الملل کیفری (حقوق بین الملل جزایی) نیز بحث می شود. این رشته مجموعاً شامل یک سلسله قواعد و اصول و روشهایی است که هدف آن مطالعه جرایم و رفتارهای مجرمانه ای است که

^۱ از نظر دودیدوایر، حقوقدان فرانسوی و قاضی دادگاه نورنبرگ: رشته حقوق جزای بین الملل علمی است که نسبت به صلاحیت کیفری محاکم کشور بیگانه و راجع به اجرای قوانین کیفری اعم از ماهوی و شکلی و اعتبار و نحوه اجرای احکام بیگانه بحث می کند.

خصیصه بین المللی ذاتی دارند، یعنی جرایمی که با ارتکاب آنها مستقیماً نظم جامعه جهانی به مخاطره می افتد. همچنین شیوه های مقابله و مبارزه و مجازات بزهکاران بین المللی و جرایم سازمان یافته بین المللی و نهادهای اعمال عدالت - کیفری جهانی نیز موضوع مطالعه این رشته از حقوق جزا می باشد.

حقوق جزای بین المللی باید از حقوق بین الملل جزایی تمیز داده شود. درحالی که حقوق بین الملل جزایی خصوصیت بین الملل دارد، حقوق جزای بین المللی به حقوق داخلی مربوط می شود. آنچه در حقوق جزای بین المللی مطرح می گردد عبارت است از صلاحیت یک دولت در کیفر جرائم ارتكابی در خارج از قلمرو آن، جرائم ارتكابی به وسیله اتباع دولت در قلمرو سایر کشورها و یاسر انجام جرائم ارتكابی به زیان کشور توسط اتباع خودی یا بیگانگان در خارج از کشور. بدیهی است که در تمامی موارد مذکور، از نظر صلاحیت محاکم کیفری در رسیدگی، تعارض قانونی وجود دارد و ضوابط و قواعد حقوقی که صلاحیت دو یا چند دولت رامعین می کند مقررات حقوق جزای بین الملل خاص را تشکیل می دهد. قسمت عمده مقررات حقوق جزای بین المللی خاص در مواد ۳، ۴، ۶ و ۷ قانون جدید مجازات اسلامی و ماده ۳۱۶ قانون جدید آیین دادرسی کیفری پیش بینی شده است.^۱ مسائل استرداد مجرمین و تعارض قضایی و آثار بین المللی احکام جزایی و تعقیب مجرمین مربوط به همین رشته است از توضیحات بالا تفاوت اساسی بین دو رشته حقوق را می توان استنتاج نمود:

بدین ترتیب که مقررات حقوق بین الملل جزایی ناشی از توافق و نیز قرارداد بین دولتهاست، در حالی که قواعد حقوق جزای بین المللی حاصل صلاحیت قانونی هر دولت است یعنی دولت با حاکمیت اراده ای که دارد در زمینه بین المللی نسبت به صلاحیت کیفری خود اتخاذ تصمیم می نماید.

به نظر بعضی حقوقدانان تمیز بین حقوق بین الملل جزایی و حقوق جزای بین الملل امری نسبی است و «باوجود این تردیدی نیست که مسیر آینده حقوق در جهت بین المللی ساختن جزا می باشد».

للهو خواننده محترم ضمن پوزش، جزوات شما باید دارای مشخصات ذیل باشد:

۱. در بریدگی قسمت پایین کادر جزوه شما باید جمله ذیل نوشته شده باشد:
«تمام جزوات دپارتمان حقوق و علوم سیاسی مهوور به مهر سبزی هستند که مشابه آن در زمینه جزوات آمده است، هرگونه تبدیل و کپی از جزوات دارای منع قانونی است. ۰۹۱۲۳۷۸۷۱۹۹ - ۶۶۹۱۲۱۸۰»
 ۲. با توجه به صفحه بندی دقیقی که روی جزوات انجام شده، بنابراین اگر فضاهای خالی نامناسبی را مشاهده می کنید ممکن است ناشی از لاک گرفتن چیزی در آن موضع باشد.
 ۳. جزوات شما باید دارای یک بک گراند یا زمینه ای باشد که در اکثر صفحات، به خصوص صفحات فرد مشاهده می شود.
 ۴. جزوات شما با کیفیت پرینت کامپیوتری و نیز با طلق و فتر زرد، موزون و مناسب صحافی و ارائه شده است.
- اگر جزوهای که در پیشرو دارید چنین مشخصاتی را ندارد و فاقد مهر سبزی است که مشابه آن در زمینه جزوات آمده است، بدین معنی است که جزوه شما از این مرکز تهیه نشده، در نتیجه محتمل منطبق بر اساس آخرین تغییرات در قوانین و مقررات نبوده، و به روز نیست.

۱. مطابق مواد ۳ و ۴ قانون جدید مجازات اسلامی: قوانین جزائی ایران درباره کلیه اشخاصی که در قلمرو حاکمیت زمینی، دریایی و هوایی جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم شوند اعمال می شود، مگر آنکه به موجب قانون ترتیب دیگری مقرر شده باشد.

هرگاه قسمتی از جرم یا نتیجه آن در قلمرو حاکمیت ایران واقع شود در حکم جرم واقع شده در جمهوری اسلامی ایران است.
مطابق مواد ۶ و ۷ قانون جدید مجازات اسلامی: به جرائم مستخدمان دولت، اعم از ایرانی یا غیرایرانی که در رابطه با شغل و وظیفه خود در خارج از قلمرو حاکمیت ایران مرتکب شده اند و به جرائم مأموران سیاسی و کنسولی و دیگر وابستگان دولت ایران که از مصونیت سیاسی برخوردارند طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران رسیدگی می شود.
علاوه بر موارد مذکور در مواد فوق هر یک از اتباع ایران در خارج از کشور مرتکب جرمی شود، در صورتی که در ایران یافت و یا به ایران اعاده گردد، طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات می شود مشروط بر اینکه:

۱. رفتار ارتكابی به موجب قانون جمهوری اسلامی ایران جرم باشد.
۲. در صورتی که جرم ارتكابی از جرائم موجب تعزیر باشد، متهم در محل وقوع جرم محاکمه و تبرئه نشده یا در صورت محکومیت، مجازات کلاً یا بعضاً درباره او اجراء نشده باشد.
۳. طبق قوانین ایران، موجبی برای منع یا موقوفی تعقیب یا عدم اجراء مجازات یا سقوط آن نباشد.
همچنین ماده ۳۱۶ قانون جدید آیین دادرسی کیفری مقرر می دارد: به اتهامات اشخاصی که در خارج از قلمرو حاکمیت جمهوری اسلامی ایران مرتکب جرم می شوند و مطابق قانون، دادگاههای ایران صلاحیت رسیدگی به آنها را دارند، چنانچه از اتباع ایران باشند، حسب مورد در دادگاه محل دستگیری و چنانچه از اتباع بیگانه باشند حسب مورد، در دادگاه تهران رسیدگی می شود.

فصل چهارم

پیوندهای حقوق کیفری

گفتار اول - ارتباط حقوق جزا با سایر رشته‌های حقوق

الف - وابستگی حقوق جزا و حقوق مدنی

صرف نظر از وجود تفاوت‌های اساسی بین این دو رشته، در برخی موارد در حقوق جزا شرط تحقق جرم احراز برخی از مفاهیم و نهادهای حقوق مدنی می باشد به طور مثال گاهی اوقات رسیدگی امر کیفری منوط به روشن شدن وضعیت یک امر مدنی و حقوقی است به طور نمونه در مقابل ادعای ترک انفاق زن، شوهر مدعی عدم زوجیت می شود، دادگاه در این مورد با صدور قرار اناطه در مبانی مدنی امر کیفری مجبور به بررسی و رسیدگی می شود. یا مثلاً استفاده از سند مجعول احتیاج به تعریف سند در حقوق مدنی دارد یا در جرایم مالی مفهوم مالکیت و مفهوم مال و انواع آن از لحاظ حقوق مدنی بایستی بررسی شود که همه این موارد در محدوده حقوق مدنی می گنجد.

ب - حقوق جزا و حقوق تجارت

حقوق تجارت در قدیم منفک از حقوق مدنی نبوده ولی به مرور زمان که تجارت توسعه یافته این رشته استقلال خویش را بدست آورده است و جایگاه معینی را در نظامهای حقوق به خود اختصاص داده است به طور کلی حقوق جزا در بسیاری از موارد از مفاهیم حقوق تجارت استفاده کرده و نیازمند نهادها و تأسیسات حقوق تجارت است. به طور مثال، در تحلیل مفهوم ورشکستگی در جرم ورشکستگی به تقلب و یا تقصیر نیازمند به دانستن مفاهیم حقوق تجارت هستیم. مفاهیم اسناد تجاری - چک، سفته و برات در جرایم مربوط به اسناد تجاری و مفاهیم شخصیت های حقوقی شرکت های تجاری در تحلیل مفاهیم مسئولیت کیفری و مفاهیم عدیده دیگر پیوستگی و ارتباط این دو رشته از حقوق رami رساند.

ج - حقوق جزا و حقوق اساسی

حقوق اساسی مجموعه قواعد و مقرراتی است که قوای عمومی مملکت و عملکرد کلی آنها و نهادهای سیاسی و حقوق و وظایف و تکالیف آنها در برابر ملت و همچنین حقوق و وظایف ملت در برابر حاکمیت را بررسی می کند. حقوق جزا در موارد متعددی ضمانت اجرای قواعد حقوق اساسی به شمار می رود: ماده ۵۷۰ قانون تعزیرات می گوید: «هریک از مقامات و مأمورین وابسته به نهادها و دستگاههای حکومتی که برخلاف قانون آزادی شخصی افراد ملت را سلب کند یا آنان را از حقوق مقرر در قانون اساسی محروم نماید علاوه بر انفصال از خدمت و محرومیت سه تا پنج سال از مشاغل حکومتی به حبس از ۲ ماه تا ۳ سال محکوم خواهد شد» پس حقوق جزا به نوبه خود با قوانین و مقررات کیفری صیانت و پاسداری از حرمت و اصول قانون اساسی را عهده دار می باشد و ضمانت اجرای کیفری برای پاسداری از حقوق و آزادیهای عمومی و تکالیف و بایسته های حقوق اساسی قابلیت اعمال می یابد.

د - حقوق جزا و حقوق اداری

ضوابط عملکرد مقامات و نهادهای اداری و حوزه مسئولیها و صلاحیت ها و اقتدارات آنها موضوع بررسی حقوق اداری است. مقامات اداری با توجه به مرتب اداری در صورت تخلف از مقررات کیفری مسئولیت شدید تر و بیشتری نسبت به افراد عادی متوجه آنهاست و از طرفی حقوق کیفری از آنها حمایت های لازم را نیز می کند به طور مثال توهین به مأمورین دولتی ماده ۶۰۷ قانون تعزیرات از موارد تشدید مجازات مرتکب به شمار می رود. در حقوق جزا در جرم ترمد، جرم توهین به مأمور دولت، تخلفات مأمورین دولتی، مفهوم امر آمر قانونی در عوامل مواجهه جرم موکول به شناخت مفاهیم حقوق اداری می باشد که همه این واقعیات بیانگر ارتباط و وابستگی این دو رشته از حقوق با یکدیگر می باشد و حاکی از این امر است که حقوق جزا نمی تواند در عملکرد خویش بی نیاز از درک مفاهیم حقوق اداری باشد.

گفتار دوم - حقوق جزا و رشته های علوم جرم یابی و جرم شناسی

الف - علوم جرم یابی

علوم مورد بحث مجموعه معلومات فنی و دانشهایی است که به کشف و پرده برداری از واقعه مجرمانه و شناخت و دستگیری بزهکاران کمک می کند، فعالیت رشته های علوم جرم یابی مانند پزشکی قانونی، سم شناسی جنایی، پلیس علمی به نحوه بسیار گسترده و قابل ملاحظه ای کشف جرم را تسهیل کرده و به گونه قابل ملاحظه ای از رقم سیاه آمار جرایم کاسته است. مهمترین علوم مربوط به جرم یابی عبارتند از:

۱. پزشکی قانونی

این علم با وسایل و ابزارهای دقیق و علمی از علایم و نشانه ها و برگه های جرم در صحنه های جنایی و آثاری نظیر، خون، مو، پوست، منی ... که از بدن مجرم یا مجنی علیه یا جاهای دیگر بدست آمده است در تشخیص جرم، زمان، مکان، محل و چگونگی جرم و ابزار احتمالی جرم، هویت مجرم و مجنی علیه بررسی میزان صدمات وارده و تطبیق آن با قانون، اطلاعات دقیقی را بدست می دهد که قاضی کیفری را در تصمیم گیریهای خود به نحو موثری یاری می دهد.

۲. سم شناسی جنایی

کاربرد این رشته در حقوق جزا به بررسی علمی جرایم و صدمات بدنی برمی گردد که به شناخت مواد سمی و انواع و میزان تأثیر و نحوه تأثیر آن در دزهای متفاوت پرداخته و پرده از ابهامات قضایی در مواردی نظیر مرگهای مشکوک، خود کشی ها، قتل مجنی علیه برمی دارد.

۳. پلیس علمی

تحقیقات پلیس علمی نیز به نوبه خود به نحو گسترده ای در حقوق جزا و میزان عملکرد موفقیت آمیز و عاری از اشتباه آن موثر است. در این رشته شیوه های ارتکاب جرم و ابزارهای استفاده شده در جرم نظیر انواع سلاحها و آثار منحصر به فرد هریک و همچنین نشانه هایی که از مجرم در صحنه مجرمانه باقی گذاشته از قبیل اثر انگشت و سایر آثار حضور مجرم در صحنه به نحو علمی بررسی می شود شاخه هایی مانند «اسلحه شناسی جنایی - عکاسی جنایی و تن پیمایی جنایی»^۱ به طور کلی قاضی کیفری را در تصمیمات نهایی به نحو موثری یاری می کند که همه این موارد نشان وابستگی های حقوق جزا به چنین رشته هایی می باشد.

۴. تن پیمایی جزائی

رشته تن پیمایی جزائی یا علم اندازه گرفتن قسمتهای بدن انسان در ۱۸۸۰ از طرف دکتر برتیون فرانسوی تأسیس شده است. در این علم سعی می شود تا با بررسی علائم و آثار موجود در بدن افراد و شکل اعضای مختلف و زخم ها و نشانه هایی که در بدون به وجود می آید هویت مجرم ناشناخته کشف گردد.

ب - علوم جرم شناسی و حقوق کیفری

جرم شناسی اصولاً به ریشه یابی و تحلیل زمینه ها و انگیزها و علل پدید آمدن بزه و بزهکاری می پردازد جرم شناسی در بخش های مختلف خود به دنبال هدفی است که دست آورد های نهایی خویش را در نهادهای حقوق کیفری عینیت بخشیده و آنها را عملی سازد. تأثیرات گسترده جرم شناسی بر قانونگذاریهای کیفری و اتخاذ یک سیاست جنایی مدبرانه از سوی او و از طرفی تأثیرات جرم شناسی در رسیدگیهای کیفری و اجرای احکام کیفری بدون شک غیر قابل انکار می باشد. اقدامات موسوم به اقدامات تأمینی و تربیتی در گستره قوانین کیفری بدون شک از آورده های جرم شناسی است. مفاهیمی مانند پرونده شخصیت بزهکار، حالت خطرناک، مباحث جنون و صغر و بیماریهای روانی در حقوق کیفری و جرم انگاری جرایم رفتاری مانند برخی از جرایم باز دارنده^۲ در حقوق کیفری از آورده های جرم شناسی است. جرم شناسی و حقوق جزا، در قلمرو خویش از نظر متد

۱. علم تن پیمایی جنایی که در سال ۱۸۸۰ از طرف دکتر برتیون فرانسوی تأسیس شد از شاخه های پلیس علمی است که با اندازه گیری اندامهای مجرم و متهم به تشخیص هویت و شناسایی مجرم کمک می کند.

۲. جرایم بازدارنده اصولاً جرایمی هستند که خود به خود ماهیات و خصوصیات آنها دلیل جرم انگاری قانونگذار قرار نگرفته ولی از آنجا که خود زمینه های انحرافات و ارتکاب جرایم خطرناک تر محسوب می شوند ممنوع شده خصلت جرم به خود گرفته اند مانند نکدی و لگزدی شرب خمر.

و روش بررسی و تحقیق و از نظر موضوع و هدف استقلال خویش را دارند و در حالی که موضوع جرم‌شناسی پدیده بزهکاری به عنوان واقعیت انسانی و اجتماعی است، حقوق جزا به جرم دیدی متفاوت دارد و آنرا یک واقعیت فنی و قانونی دانسته و آنرا مورد تحلیل و بررسی قرار می‌دهد صرف نظر از این مباحث به طور خلاصه جرم‌شناسی که عوامل و انگیزه‌ها و زمینه‌های بزهکاری را مطالعه می‌کند از جمله در سه زمینه زیر ارتباط خود را با حقوق جزا حفظ کرده است:

۱. علوم جامعه‌شناسی

بررسی زمینه‌های محیطی پدیده بزهکاری اعم از محیط اقلیمی و شرایط جغرافیایی و محیط اجتماعی در بروز انحرافات و کژرویه‌های رفتاری در این رشته از علوم اجتماعی جایگاه ویژه‌ای به خود اختصاص داده است. دانشمندانی نظیر «کتله»^۱ بلژیکی در پی اثبات ارتباط بزهکاری با شرایط آب و هوایی و درجه حرارت آن برآمده‌اند و قانونی موسوم به «قانون حرارتی کتله» و مفهومی به نام «بودجه جرم» یا «قانون ثبات نسبی بزهکاری»^۱ منتسب به این دانشمند است. از نظر کتله مفهوم قانون حرارتی این می‌باشد که جرایم هم از لحاظ نوع و هم از لحاظ کمیت وابسته به درجه حرارت مناطق جغرافیایی می‌باشد او معتقد است جرایم علیه اشخاص در نواحی گرم جنوب و در فصول گرم سال و جرایم علیه اموال در شمال و فصول سرد سال آماری فزاینده دارند. بررسی زمینه‌های جامعه‌شناسی در پدیده بزهکاری با دانشمند ایتالیایی «آنریکو فری» آغاز می‌شود فری که لقب پدر جامعه‌شناسی جنایی را بخود اختصاص داده است، معتقد است شرایط محیط و زمینه‌های اجتماعی همیشه متضمن تغییرات محسوسی در نمودار آمار جنایی بوده‌اند، عواملی نظیر خانواده نابسامان، مسکن نامناسب، رشد جمعیت، مهاجرت‌های بی‌رویه، توزیع سنی جمعیت، پدیده‌های اجتماعی نظیر تورم، انقلابات، جنگ و... همگی از بعد جامعه‌شناختی، آمار جنایی را متأثر می‌سازند. در سیر تحول اندیشه‌های جامعه‌شناسی و بررسی تأثیرات آن بر حقوق جزا دانشمندان زیادی در این زمینه‌ها نظریه پردازی کرده‌اند مفاهیم پدیده آنومی امیل دورکیم، «معاشرت‌های ترجیحی» یا افتراقی «ساترلند» تعارض فرهنگی «سلین» قوانین تقلید «گابریل تارد». همگی راهی را طی کرده‌اند که آغازگر آن راه اندیشه‌هایی بوده است که مطالعات جامعه‌شناختی را در حقوق کیفری معمول و مرسوم نموده‌اند.

۲. علوم پزشکی

یکی از بنیانگذاران مکتب جرم‌شناسی پوزیتیویست (اثباتی یا تحقیقی) پزشک و انسان‌شناس بزرگ ایتالیایی دکتر «لومبروزو» می‌باشد که «پدر انسان‌شناسی جنایی» ملقب شده است، او با تألیف کتابی به نام «مرد بزهکار» ریشه‌ها و علل منحصر به فرد بزهکاری را وجود زمینه‌های زیستی و وراثتی جرم در انسان می‌داند و دلایل پدیده مجرمانه را به «آتاویسم و نیاک‌گرایی» منتسب می‌کند، اندیشه‌های لومبروزو در زمینه «زیست‌شناسی جنایی» که رشته‌ای جدید است تأثیرگذار بوده و جرم‌شناسان ایتالیایی مانند «پاند» و «دی تولیو» از پیروان چنین طرز تفکری هستند. بعد از لومبروزو افرادی مانند «شلدن» و «یونگ» در پی اثبات نظریات وی برآمدند. اما در مجموع لومبروزو در مورد وجود جانی بالفطره بیشتر از آنکه طرفدار پیدا کند مواجه با انتقادات شدیدی شد اما از این جهت که مطالعات پزشکی و انسان‌شناسی در عرصه جرم‌شناسی وارد شد این خود اهمیت فراوانی داشت. در پیروی از نظریه لومبروزو، مفهومی به نام «سرشت تبهکارانه» از سوی «دی تولیو» ارائه شد که ظهور پدیده بزهکاری را به وجود زمینه‌های ژنتیکی و هورمونی و عصبی و روانی نسبت می‌داد که همه اینها نشانگر نوعی از استعداد خاص و سرشت بزهکاری در افراد است که به سادگی در مظان اتهام قرار می‌گیرند.^۲ همه این تحلیل‌های جرم‌شناسی و زمینه‌های طبی بزهکاری از مجرای جرم‌شناسی وارد حقوق کیفری گردیده و زمینه مباحث گسترده عملی و نظری قرار گرفته است.

۳. علوم روانشناسی

از مجری و معبر جرم‌شناسی حقوق جزا نیز از یافته‌های علوم روانشناسی بی‌بهره نمانده است، به طور نمونه مفهوم جنون و جنون نسبی و مطلق، بیماری‌های روانی در احراز شرایط مسئولیت کیفری نقش تعیین‌کننده‌ای را دارند، اساس مسئولیت

^۱ این اصطلاح مؤید این مفهوم است که جنبش‌های بزهکاری از یک نظم مشخص برخوردارند و هر کشور و ملت و شهری یک میزان مخصوص جرم را می‌تواند گنجایش و تحمل داشته باشد.

^۲ دکتر محمد علی اردبیلی، حقوق جزای عمومی، جلد اول، نشر میزان

کیفری در حقوق جزا، عقل، آگاهی، عمد، اراده، شعور و انگیزه می باشد که همه اینها پای مطالعات روانشناسی را در حقوق جزا می تواند باز کند. همه این مطالعات موضوع بررسی علمی هستند که روانشناسی جنایی نام گرفته است. نابهنجاریهای انسانی از منظر برخی از روانشناسان همچون «فروید» برخاسته از ناکامیها و عدم ارضای شخصیت می باشد وی معتقد است که غلبه غریزه تخریب و ویرانی بر غریزه عشق و سازندگی در وجود انسان موجب انحرافات شخصیتی می گردد^۱. برخی از روانشناسان انحراف رفتاری را به برخی گروهها و تیپ های شخصیتی نسبت می دهند مثلاً یونگ که شخصیت ها را به «برون گرا» و «درون گرا» تقسیم می کند معتقد است که گرایش های انحرافی در میان بعضی از گروههای شخصیتی رایج تر از دیگری است.

همه این مطالعات روانشناسی وقتی در حوزه جرم شناسی واقع می شوند حقوق جزا را نیز تحت تأثیر قرار داده و در سیر تحول حقوق جزا از ذهنی گرایی به سوی علمی فنی و تخصصی، نقش بسزایی را ایفا خواهند نمود.

^۱. دکتر محمد علی اردبیلی، حقوق جزای عمومی، جلد اول، نشر میزان

فصل پنجم

منابع حقوق کیفری

در نظامهای حقوقی معاصر درباره منابع حقوق، منابع دو سیستم کاملاً متمایز و متفاوت از یکدیگر وجود دارند:

◀ سیستم حقوق مدون

◀ سیستم حقوق غیرمدون

در سیستم حقوق مدون منبع اصلی تصمیمات و مصوبات مقام قانونگذاری می باشد که سایر منابع حقوق در طول آن قرار می گیرند. این سیستم، نظام حقوقی رومی ژرمنی و نظام حقوقی کشورهای توده ای که بر اساس اندیشه های مارکس بنا شده اند و نظام حقوقی کشورهای اسلامی و کشورهای خاور دور را برمی گیرد.

اما سیستم حقوق غیر مدون که شامل حقوق کشورهای حقوق عرفی «Common Law» یا انگلوساکسون می باشد، منبع اصلی حقوق، عرف و عادات و رسوم متداول جامعه است که بوسیله آراء محاکم حفظ شده و بصورت منبع اصلی حقوق در می آید. از دید طرفداران این سیستم چون این روش سرچشمه های خود جوش مردمی و عرفی دارد و کاملاً «به روز» است با عدالت و انصاف هم سازگار است و با رشد جامعه حقوق پویایی و طراوت خود را حفظ می کند. در برابر این گروه طرفداران سیستم حقوقی مدون اعتقاد دارند که وجود عرفهای مختلف و حتی متضاد در کشور باعث تشتت قواعد حقوقی و تعارضات گسترده در عرصه روابط اجتماعی خواهد شد، ثانیاً عرف و عادات به عنوان سنت و عادات مرسوم جامعه نمی تواند به سرعت پیشرفت کند و عرفها معمولاً با نوعی محافظه کاری همراه می باشند و همین امر باعث می شود که حقوق نتواند پیشرفت های جهش گونه داشته باشد در حالی که قانون می تواند ره صد ساله را یک شبه بپیماید، بنابراین تضمین حقوق مردم و لزوم پویایی حقوق ایجاب می کند که ما حقوق مدون و نوشته داشته باشیم.

در مورد حقوق جزا صرف نظر از این مقدمه به طور کلی دو نوع منبع ذکر شده است که هر کدام از آنها هم زیر شاخه های مخصوص به خود را دارند.

گفتار اول - منابع الزامی حقوق جزا

۱. قانون اساسی

یکی از مهمترین منابع حقوق جزا، قانون اساسی به عنوان یک سند میثاق ملی است که اصلی ترین و اساسی ترین قاعده سازی را در حقوق جزای کشور برعهده دارد. قانون اساسی در اصول متعدد خود مستقیماً شالوده قواعد حقوق جزا را پی ریزی می کند. به طور مثال در قانون اساسی، احترام به عقیده و حیثیت و شرافت، جان و مال، آزادی و رعایت تساوی افراد در پیشگاه قانون و حمایت از آزادیهای خصوصی افراد، منع توقیف خود سرانه افراد، منع اخذ اقرار با توسل به شکنجه، امکان دادخواهی عمومی و ضرورت تضمین حق دفاع متهم و موارد عدیده دیگر در حقوق کیفری به عنوان اصول تعیین کننده خود نمایی می کنند. اصول متعددی نظیر اصول ۳۲، ۲۵، ۲۴، ۲۳، ۲۲، تا ۳۹، ۴۰ تا ۴۹ و ۶۱ تا ۸۶ و ۱۰۷ تا ۱۱۰ و ۱۲۲ و ۱۶۴، ۱۵۹، ۱۵۶، ۱۴۰ تا ۱۷۴ از جمله مواردی هستند که مستقیماً در محدوده حقوق کیفری قرار می گیرند و خط و مشی حقوق کیفری را در اصول خود مستقیم و غیر مستقیم ترسیم می کنند.

۲. قوانین عادی

عمده قوانین منع و مآخذ حقوق کیفری، شامل قانون جدید مجازات اسلامی^۱ و قانون تعزیرات، مصوب ۱۳۷۵/۳/۲ و اصلاحات مصوب ۱۳۹۲/۲/۱ و قانون آیین دادرسی کیفری، مصوب ۱۳۹۲/۱۲/۴ و قوانین جزایی متفرقه و برخی مواد جزایی

۱. ماده ۱ قانون مجازات اسلامی: قانون مجازات اسلامی مشتمل بر جرائم و مجازات های حدود، قصاص، دیات و تعزیرات، اقدامات تأمینی و تربیتی، شرایط و موانع مسئولیت کیفری و قواعد حاکم بر آنها است.

که در سایر قوانین پراکنده می باشند، از این جمله اند. پس قانون عادی اعم از اینکه مصوبه مجلس قانونگذاری باشد یا از مصوبات مجمع تشخیص مصلحت باشد یا آئین نامه های اجرایی قوانین و یا قوانین مصوب دولت با تجویز اختیار مجلس باشد از جمله منابع اصلی حقوق کیفری محسوب می شوند.

از دیگر قوانینی که می توانند به عنوان منبع حقوق جزا ذکر شوند باید از قانون آیین دادرسی کیفری و دیگر قوانین متفرقه نظیر قانون صدور چک بلامحل، قوانین پزشکی، دارویی و درمان، قانون اخلاکگران در تأسیسات آب و برق، قانون کیفر بزه های مربوط به راه آهن و یاد کرد^۱.

۳. آراء وحدت رویه هیأت عمومی دیوانعالی کشور

این منبع که به تجویز ماده ۴۷۱ قانون جدید آیین دادرسی کیفری^۲ در موارد مشابه برای شعب دیوان عالی کشور و دادگاهها لازم الاتباع است، سابقه اش به ماده واحده مربوط به وحدت رویه قضایی در سال ۱۳۲۸ و ماده سه از مواد الحاقی به آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۳۷ برمی گردد. در ماده واحده سال ۱۳۲۸ مقرر شده بود که، هرگاه در شعب دیوانعالی کشور نسبت به موارد مشابه رویه های متفاوتی اتخاذ شده باشد به تقاضای وزیر دادگستری یا رییس دیوانعالی کشور یا دادستان کل، هیأت عمومی با اکثریت^۳ ۴ رؤسا و مستشاران شعب تشکیل می شود در این صورت نظر اکثریت به مثابه قانون است و برای دادگاهها و شعب دیوانعالی لازم الاجراست و جز با نظر دیوانعالی یا مصوبه مجلس قابل تغییر و نسخ و ابطال نمی باشد. ماده ۳ از مواد الحاقی به قانون آئین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۳۷ نیز حاوی این مطلب بود که هرگاه از طرف دادگاهها راجع به استنباط از قوانین رویه های مختلفی اتخاذ شده باشد، دادستان کل موظف است که موضوع را در هیأت عمومی دیوانعالی مطرح کند و نظر آنها را بخواهد و این نظریه تصویب شده در مورد پرونده های کیفری سابق اثر ندارد و اثر آن راجع به آینده است و جز با نظر هیأت عمومی یا قانونگذاری مجلس قابل تغییر نمی باشد.

۴. فتاوی و منابع معتبر اسلامی

اصل ۱۶۷ قانون اساسی موکد این مطلب است که در صورت نبود قانون مدون یا اجمال، سکوت، نقص یا تعارض قانون، قاضی موظف به مراجعه به این منابع می باشد «مقصود از منابع فقهی، مهمترین کتب فقهی شیعه است که مورد قبول و استناد اکثریت فقها باشد و منظور از فتاوی معتبر نظر علمای صاحب اجتهادی است که در شرایط زمان و مکان واجد اعتبار می باشند»^۳

گفتار دوم - منابع ارشادی حقوق جزا

۱. رویه قضایی

مقصود از آن در مفهوم عام مجموع آراء و احکامی را گویند که از طریق شعب دادگاهها و خصوصاً شعب کیفری دیوانعالی کشور صادر می شود و جنبه ارشادی و راهنمایی دارد رویه قضایی به مفهوم خاص آرای هیأت عمومی در مقام وحدت رویه را شامل می شود که جزو «منابع الزامی» حقوق جزا می باشد.

^۱. این قوانین مادام که از سوی شورای نگهبان خلاف شرع و قانون اساسی تشخیص داده نشده اند از اعتبار برخوردارند. این توضیح لازم است که طبق اصل یکصد و دوازدهم قانون اساسی که در اصلاحات سال ۱۳۶۸، «مجمع تشخیص مصلحت نظام» را در موارد اختلاف بین مصوبه مجلس شورای اسلامی و شورای نگهبان پیش بینی کرده است، می توان در کنار منبع قانون، این مجمع را نیز در زمره منابع حقوق جزا قرار داد، اما چون به هر حال ریشه تصمیم گیرهای مجمع در مصوبات مجلس است، با این مسأله باید احتیاط برخورد کرد. (ر.ک به اصل ۱۲ قانون اساسی).

^۲. مطابق ماده ۴۷۱ قانون جدید آیین دادرسی کیفری: هرگاه از شعب مختلف دیوان عالی کشور یا دادگاهها نسبت به موارد مشابه، اعم از حقوقی، کیفری و امور حسبی، با استنباط متفاوت از قوانین، آراء مختلفی صادر شود، رئیس دیوان عالی کشور یا دادستان کل کشور، به هر طریق که آگاه شوند، مکلفند نظر هیأت عمومی دیوان عالی کشور را به منظور ایجاد وحدت رویه درخواست کنند. هر یک از قضات شعب دیوان عالی کشور یا دادگاهها یا دادستانها یا وکلای دادگستری نیز می توانند با ذکر دلیل از طریق رئیس دیوان عالی کشور یا دادستان کل کشور، نظر هیأت عمومی را درباره موضوع درخواست کنند. هیأت عمومی دیوان عالی کشور به ریاست رئیس دیوان عالی یا معاون وی و با حضور دادستان کل کشور یا نماینده او و حداقل سه چهارم رؤسا و مستشاران و اعضای معاون تمام شعب تشکیل می شود تا موضوع مورد اختلاف را بررسی و نسبت به آن اتخاذ تصمیم کنند. رأی اکثریت در موارد مشابه برای شعب دیوان عالی کشور و دادگاهها و سایر مراجع، اعم از قضائی و غیر آن لازم الاتباع است؛ اما نسبت به رأی قطعی شده بی اثر است. در صورتی که رأی، اجرا نشده یا در حال اجرا باشد و مطابق رأی وحدت رویه هیأت عمومی دیوان عالی کشور، عمل انتسابی جرم شناخته نشود یا رأی به جهاتی مساعد به حال محکوم علیه باشد، رأی هیأت عمومی نسبت به آراء مذکور قابل تسری است و مطابق مقررات قانون مجازات اسلامی عمل می شود.

^۳. دکتر رضا نوربها، زمینه حقوق جزای عمومی، گنج دانش

۲. عرف

عرف مجموعه عادات و رسومی است که در بین مردم رایج است و مردم بدان اعتقاد کامل دارند. در حقوق جزا بر خلاف حقوق خصوصی، عرف به عنوان منبع فرعی و ارشادی حقوق جزا محسوب می شود، دلیل کم اهمیتی عرف در حقوق جزا تقابل آن با اصل قانونی بودن جرایم و مجازاتها می باشد، اما نباید از نظر دور داشت که در حقوق جزا در بسیاری از موارد قواعد جزایی ملهم از عرف می باشند.

به عنوان نمونه در مورد این مطلب که آیا انشعاب غیر مجاز از خطوط انتقال برق سرقت محسوب می شود، قبلاً مورد اختلاف دادگاهها محسوب می شد چون در «مال» بودن و امکان وجود عنصر ربایش در مورد جرین برق اختلاف بود. بالاخره دیوانعالی کشور، هیأت عمومی تشکیل داده و اظهار نظر کرد که چون برق، خرید و فروش می شود و «عرفاً» مال محسوب می شود، اخذ چنین انشعابی غیر مجاز و سرقت محسوب می شود.^۱

و یا ماده ۶۳۷ قانون تعزیرات می گوید: «هرگاه زن و مردی که بین آنها علاقه زوجیت نباشد، مرتکب روابط نامشروع یا عمل منافی عفت غیر از زنا از قبیل تقبیل یا مضاجعه شوند. به شلاق تا نود و نه ضربه محکوم خواهند شد و اگر عمل با عفت و اکراه باشد، فقط اکراه کننده تعزیر می شود».

در این ماده عرف است که عمل را مصداق عمل منافی عفت می داند یا آنرا از تحت شمول این عنوان خارج می کند. در ماده بعدی ۶۳۸ نیز مفهوم عفت عمومی و جریحه دار شدن آن، همگی قضاوت عرفی را می طلبد. به طور مثال ممکن است در محلی نوع لباس پوشیدن خلاف عفت عمومی باشد و آنرا جریحه دار کند و یا ممکن است چنین عملی را عرف اجتماعی خلاف عفت تلقی نکند. در تمام این موارد می توان رد پای عرف را در حقوق کیفری به عنوان یک منبع ارشادی پیدا نمود.

۳. دکترین

از منابع ارشادی دیگر حقوق جزا عقاید علما و صاحب نظران حقوق کیفری است، این عقاید و نظریات در گسترش حقوق جزا تأثیر بسزایی دارد، بطور نمونه تأثیر اندیشه های انقلابی بکار یا در حقوق کیفری راكد و بسته آن زمان مثال بارزی از این موارد است و کتاب «جرایم و مجازتهای» وی آغاز گر بزرگترین تحولات اندیشه های کیفری در اروپا بود. به طور کلی هر چند دکترین مستقیماً حقوق کیفری را تغذیه نمی کند. اما تأثیر عقاید و اندیشه های آنها در قانونگذاریها و رسیدگی های کیفری انکار ناپذیر است.

۴. نظریات و آراء مشورتی مراجع خاص

این آراء از سوی نهادها و مراجع وابسته به قوه قضائیه مانند اداره حقوقی قوه قضائیه و یا کمیسیون استفتائات شورای عالی قضایی و غیره اتخاذ می شود این نظرات هر چند الزام آور نمی باشند اما نقشی قابل توجه در ارشاد و گره گشایی های مراجع قضایی دارند.

گفتار سوم - منابع حقوق جزای اسلامی^۲

از منابع مهم حقوق جزا در اسلام می توان به موارد ذیل اشاره نمود:

۱. قرآن کریم

از این منبع که در علم اصول به عنوان «کتاب» یاد می شود شامل ۱۱۴ سوره ۳۰ جزء و ۱۲۰ حزب می باشد که $\frac{1}{6}$ محتوی آن شامل، حاوی احکام حقوقی و کیفری می باشد.

۱. دکتر ایرج گلدوزیان، با بسته های حقوق جزای عمومی، نشر میزان

۲. علاوه بر منابع مذکور، فرق مالکیه و حنفیه از مذاهب عامه قائل به منابع حقوقی دیگری به نام «استحسان» می باشند استحسان عبارت است از استنباط و استخراج حکم مسأله ای در صورت فقدان، اجمال یا ابهام متون قانونی از طریق توسل به فکر و تعقل قاضی و یا فقیه. در گزارش مربوط به کنفرانس اجرای حقوق کیفر اسلامی و اثر آن در مبارزه با جرایم، در مورد استحسان با ذکر مثال چنین آمده است که عدول از مقتضای قیاس جلی که برخی آن را قیاس اولویت و مفهوم موافق نامیده اند و فقهای شیعه این نوع قیاس را حجت می دانند. در گزارش مربوط به کنفرانس اجرای حقوق کیفر اسلامی و اثر آن در مبارزه با جرایم در مورد مصلحت مرسله با ذکر مثال و تعیین شروط آن آمده است که «مصلحت مرسله یعنی چیزی که به مصلحت عموم است لیکن شارع مقدس نسبت به آن سکوت کرده و رعایت آن را اثباتاً و نفیاً مورد توجه قرار نداده است مانند: سکه زدن، زندان ساختن و نظیر این ها. از نظر فقه امامیه با نبودن حکم کتاب و سنت و اجماع بعضی از مصالح مرسله به عنوان عمل به تنقیح مناط و وحدت ملاک می توان اصل استنباط تلقی و مورد استناد قرار گیرد.

۲. سنت

این مفهوم شامل قول و فعل و تقریر معصوم می باشد، نقل سنت را حدیث یا خبر می گویند فقهای امامیه آنرا شامل اقوال و افعال و اقاریر چهارده معصوم (صلوات الله علیهم اجمعین) می دانند ولی فقهای عامه بر این اعتقادند که سنت، قول و فعل و تقریر پیامبر، صحابه و تابعین را فقط شامل می شود.

۳. اجماع

اجماع در نظر فقهای امامیه متفاوت از برداشت فقهای عامه می باشد فقهای عامه معتقدند که اجماع عبارت است از اتفاق آراء امت پیامبر بر امری. ولی از نظر شیعه اجماع عبارت است از اتفاق جماعتی که اتفاق آنها کاشف از رأی معصوم باشد و فرق عمده بین این دو نظر در این است که از نظر فقهای اهل سنت حجیت اجماع قائم بر خود اوست ولی از نظر شیعه اجماع از آنجایی که کاشف از قول و فعل و رأی معصوم است حجت است و در غیر این صورت استقلال ندارد.

۴. عقل

دلیل عقلی عبارت است از یک حکم عقلی که با درک آن ممکن باشد ما یک حکم شرعی را استنباط کنیم، «مستقلات عقلیه» عبارتند از احکامی که عقل به تنهایی و بدون کمک گرفتن از شرع استنباط می کند، مثلاً عقل می گوید، عدل مطلوب است ظلم منفور است و بد... «استلزامات عقلی» آن دسته از احکامی است که عقل از اوامر و نواهی شارع استنباط می کند به طور مثال در قرآن در باره منع حرمت شکنی والدین آمده که: «ولا تقل لهما اف» عقل این را استنباط می کند که اذیت و آزار آنها به طریق اولی حرام است.

۵. قیاس

این منبع که مورد قبول فقهای عامه است در واقع به جای عقل این منبع را پذیرفته اند، قیاس عبارت است از اینکه: هر گاه حکم ثابت در موضوعی بدلیل اشتراک در علت، در موضوعی دیگر نیز اجرا شود می گویند که موضوع دوم با موضوع اول قیاس شده است. موضوعی که حکمش روشن است «اصل» می گویند و موضوعی که مبهم بود و حکمش از طریق قیاس روشن شده «فرع» و علت مشترک این دو موضوع را «جامع» گویند به عنوان مثال:

موضوع اول ← شرب خمر حرام است (اصل)

موضوع دوم ← آب جو حرام است (فرع)

سکراً آوردن، جامع بین این دو حکم است و ما بوسیله قیاس حکم می کنیم که شرب آبجو نیز به علت مسکر بودن حرام است.»

فصل ششم

ادله اثبات در حقوق کیفری

[بر اساس مواد ۱۶۰ الی ۲۱۳ قانون جدید مجازات اسلامی]

ادله اثبات جرم عبارت از اقرار، شهادت، قسامه و سوگند در موارد مقرر قانونی و علم قاضی است. تبصره- احکام و شرایط قسامه که برای اثبات یا نفی قصاص و دیه معتبر است، مطابق مقررات مذکور در کتاب قصاص و دیات این قانون می باشد.

در مواردی که دعوی کیفری با ادله شرعی از قبیل اقرار و شهادت که موضوعیت دارد، اثبات می شود، قاضی به استناد آنها رأی صادر می کند، مگر اینکه علم به خلاف آن داشته باشد.

هرگاه ادله ای که موضوعیت دارد فاقد شرایط شرعی و قانونی لازم باشد، می تواند به عنوان اماره قضائی مورد استناد قرار گیرد، مشروط بر اینکه همراه با قرائن و امارات دیگر، موجب علم قاضی شود.

اگر پس از اجرای حکم، دلیل اثبات کننده جرم باطل گردد، مانند آنکه در دادگاه مشخص شود که مجرم، شخص دیگری بوده یا اینکه جرم رخ نداده است و متهم به علت اجرای حکم، دچار آسیب بدنی، جانی یا خسارت مالی شده باشد، کسانی که ایراد آسیب یا خسارت مذکور، مستند به آنان است، اعم از اداکننده سوگند، شاکی یا شاهد حسب مورد به قصاص یا پرداخت دیه یا تعزیر مقرر در قانون و جبران خسارت مالی محکوم می شوند.

گفتاراول - اقرار

اقرار عبارت از اخبار شخص به ارتکاب جرم از جانب خود است. اظهارات وکیل علیه موکل و ولی و قیم علیه مولی علیه اقرار محسوب نمی شود. تبصره- اقرار به ارتکاب جرم قابل توکیل نیست.

اقرار باید با لفظ یا نوشتن باشد و در صورت تعذر، با فعل از قبیل اشاره نیز واقع می شود و در هر صورت باید روشن و بدون ابهام باشد.

اقرار باید منجز باشد و اقرار معلق و مشروط معتبر نیست.

اقرار در صورتی نافذ است که اقرارکننده در حین اقرار، عاقل، بالغ، قاصد و مختار باشد.

اقراری که تحت اکراه، اجبار، شکنجه و یا اذیت و آزار روحی یا جسمی اخذ شود، فاقد ارزش و اعتبار است و دادگاه مکلف است از متهم تحقیق مجدد نماید.

اقرار شخص سفیه که حکم حجر او صادر شده است و شخص ورشکسته، نسبت به امور کیفری نافذ است، اما نسبت به ضمان مالی ناشی از جرم معتبر نیست.

هرگاه متهم اقرار به ارتکاب جرم کند، اقرار وی معتبر است و نوبت به ادله دیگر نمی رسد، مگر اینکه با بررسی قضایی رسیدگی کننده قرائن و امارات برخلاف مفاد اقرار باشد در این صورت دادگاه، تحقیق و بررسی لازم را انجام می دهد و قرائن و امارات مخالف اقرار را در رأی ذکر می کند.

در کلیه جرائم، یکبار اقرار کافی است، مگر در جرائم زیر که نصاب آن به شرح زیر است:

الف- چهار بار در زنا، لواط، تخیذ و مساحقه

ب- دو بار در شرب خمر، قوادی، قذف و سرقت موجب حد

تبصره ۱: برای اثبات جنبه غیر کیفری کلیه جرائم، یک بار اقرار کافی است.

تبصره ۲: در مواردی که تعدد اقرار شرط است، اقرار می تواند در یک یا چند جلسه انجام شود.

انکار بعد از اقرار موجب سقوط مجازات نیست به جز در اقرار به جرمی که مجازات آن موجب رجم یا حد قتل است که در این صورت در هر مرحله، ولو در حین اجراء، مجازات مزبور ساقط و به جای آن در زنا و لواط صد ضربه شلاق و در غیر آنها حبس تعزیری درجه پنج ثابت می گردد.

گفتار دوم - شهادت

شهادت عبارت از اخبار شخصی غیر از طرفین دعوی به وقوع یا عدم وقوع جرم به وسیله متهم یا هر امر دیگری نزد مقام قضائی است. شهادت شرعی آن است که شارع آن را معتبر و دارای حجیت دانسته است؛ اعم از آنکه مفید علم باشد یا نباشد. در صورتی که شاهد واجد شرایط شهادت شرعی نباشد، اظهارات او استماع می شود. تشخیص میزان تأثیر و ارزش این اظهارات در علم قاضی، در حدود اماره قضائی با دادگاه است. شاهد شرعی در زمان ادای شهادت باید شرایط زیر را دارا باشد: بلوغ، عقل، ایمان، عدالت، طهارت مولد، ذینفع نبودن در موضوع، نداشتن خصومت با طرفین یا یکی از آنها، عدم اشتغال به تکدی، ولگرد نبودن.

تبصره ۱: شرایط موضوع این ماده باید توسط قاضی احراز شود.

تبصره ۲: در مورد شرط خصومت، هرگاه شهادت شاهد به نفع طرف مورد خصومت باشد، پذیرفته می شود. شهادت مجنون ادواری در حال افاقه پذیرفته می شود، مشروط به آنکه تحمل شهادت نیز در حال افاقه بوده باشد. هرگاه شاهد در زمان تحمل شهادت، غیر بالغ ممیز باشد، اما در زمان ادای شهادت به سن بلوغ برسد، شهادت او معتبر است. شهادت اشخاص غیر عادی، مانند فراموشکار و ساهی به عنوان شهادت شرعی معتبر نیست، مگر آنکه قاضی به عدم فراموشی، سهو و امثال آن در مورد شهادت علم داشته باشد. عادل کسی است که در نظر قاضی یا شخصی که بر عدالت وی گواهی می دهد، اهل معصیت نباشد. شهادت شخصی که اشتها به فسق داشته باشد، مرتکب گناه کبیره شود یا بر گناه صغیره اصرار داشته باشد، تا احراز تغییر در اعمال او و اطمینان از صلاحیت و عدالت وی، پذیرفته نمی شود.

در شهادت شرعی، در صورت تعدد شهود، وحدت موضوع شهادت ضروری است و باید مفاد شهادت ها در خصوصیات مؤثر در اثبات جرم یکسان باشد. هرگاه اختلاف مفاد شهادت ها موجب تعارض شود و یا وحدت موضوع را مخدوش کند، شهادت شرعی محسوب نمی شود.

شهادت باید از روی قطع و یقین، به نحوی که مستند به امور حسی و از طریق متعارف باشد، ادا شود. شهادت باید با لفظ یا نوشتن باشد و در صورت تعذر، با فعل از قبیل اشاره واقع شود و در هر صورت باید روشن و بدون ابهام باشد. در صورت وجود تعارض بین دو شهادت شرعی، هیچ یک معتبر نیست. چنانچه حضور شاهد متعذر باشد، گواهی به صورت مکتوب، صوتی - تصویری زنده و یا ضبط شده، با احراز شرایط و صحت انتساب، معتبر است.

در شهادت شرعی نباید علم به خلاف مفاد شهادت وجود داشته باشد. هرگاه قرائن و امارات بر خلاف مفاد شهادت شرعی باشد، دادگاه، تحقیق و بررسی لازم را انجام می دهد و در صورتی که به خلاف واقع بودن شهادت، علم حاصل کند، شهادت معتبر نیست. شهادت بر شهادت شرعی در صورتی معتبر است که شاهد اصلی فوت نموده و یا به علت غیبت، بیماری و امثال آن، حضور وی متعذر باشد.

تبصره ۱ شاهد بر شهادت شاهد اصلی باید واجد شرایط مقرر برای شاهد اصلی باشد.

تبصره ۲ شهادت بر شهادت شاهد فرع، معتبر نیست.

جرائم موجب حد و تعزیر با شهادت بر شهادت اثبات نمی شود؛ لکن قصاص، دیه و ضمان مالی با آن قابل اثبات است. در صورتی که شاهد اصلی، پس از اقامه شهادت به وسیله شهود فرع و پیش از صدور رأی، منکر شهادت شود، گواهی شهود فرع از اعتبار ساقط می شود، اما بر انکار پس از صدور حکم، اثری مترتب نیست.

شاهد شرعی قابل جرح و تعدیل است. جرح شاهد عبارت از شهادت بر فقدان یکی از شرایطی که قانون برای شاهد شرعی مقرر کرده است و تعدیل شاهد عبارت از شهادت بر وجود شرایط مذکور برای شاهد شرعی است.

قاضی مکلف است حق جرح و تعدیل شهود را به طرفین اعلام کند.

جرح شاهد شرعی باید پیش از ادای شهادت به عمل آید، مگر آنکه موجبات جرح پس از شهادت معلوم شود. در این صورت، جرح تا پیش از صدور حکم به عمل می آید و در هر حال دادگاه مکلف است به موضوع جرح، رسیدگی و اتخاذ تصمیم کند.

در صورت رد شاهد شرعی از سوی قاضی یا جرح وی، مدعی صلاحیت شاهد می تواند برای اثبات آن دلیل اقامه کند. در اثبات جرح یا تعدیل شاهد، ذکر اسباب آن لازم نیست و گواهی مطلق به تعدیل یا جرح کفایت می کند، مشروط بر آنکه شاهد دارای شرایط شرعی باشد.

تبصره - در اثبات یا نفی عدالت، علم شاهد به عدالت یا فقدان آن لازم است و حسن ظاهر به تنهایی برای احراز عدالت کافی نیست.

هرگاه گواهی شهود معرفی شده در اثبات جرح یا تعدیل شاهد با یکدیگر معارض باشد، از اعتبار ساقط است.

هرگاه دادگاه، شهود معرفی شده را واجد شرایط قانونی تشخیص دهد، شهادت را می پذیرد و در غیر این صورت، شهادت را شهادت شرعی محسوب نمی کند و اگر از وضعیت آنها اطلاع نداشته باشد، تا زمان احراز شرایط و کشف وضعیت که نباید بیش از ده روز طول بکشد، رسیدگی را متوقف و پس از آن حسب مورد، اتخاذ تصمیم می کند، مگر اینکه به نظر قاضی احراز شرایط در مدت ده روز ممکن نباشد.

رجوع از شهادت شرعی، قبل از صدور حکم موجب سلب اعتبار شهادت می شود و اعاده شهادت پس از رجوع از آن، مسموع نیست.

نصاب شهادت در کلیه جرائم دو شاهد مرد است مگر در زنا، لواط، تفخیذ و مساحقه که با چهار شاهد مرد اثبات می گردد. برای اثبات زنا، موجب حد جلد، تراشیدن و یا تبعید، شهادت دو مرد و چهار زن عادل کافی است. زمانی که مجازات غیر از موارد مذکور است، حداقل شهادت سه مرد و دو زن عادل لازم است در این مورد هرگاه دو مرد و چهار زن عادل به آن شهادت دهند تنها حد شلاق ثابت می شود. جنایات موجب دیه با شهادت یک شاهد مرد و دو شاهد زن نیز قابل اثبات است. در خصوص شهادت بر زنا یا لواط، شاهد باید حضوری عملی را که زنا یا لواط با آن محقق می شود دیده باشد و هرگاه شهادت مستند به مشاهده نباشد و همچنین در صورتی که شهود به عدد لازم نرسند شهادت در خصوص زنا یا لواط قذف محسوب می شود و موجب حد است.

گفتار سوم - سوگند

سوگند عبارت از گواه قرار دادن خداوند بر درستی گفتار اداکننده سوگند است.

اداکننده سوگند باید عاقل، بالغ، قاصد و مختار باشد.

سوگند باید مطابق قرار دادگاه و با لفظ جلاله والله، بالله، تالله یا نام خداوند متعال به سایر زبان ها اداء شود و در صورت نیاز به تغلیظ و قبول اداء کننده سوگند، دادگاه کیفیت ادای آن را از حیث زمان، مکان، الفاظ و مانند آنها تعیین می کند. در هر صورت، بین مسلمانان و غیرمسلمانان در اداء سوگند به نام خداوند متعال تفاوتی وجود ندارد.

سوگند باید مطابق با ادعا، صریح در مقصود و بدون هرگونه ابهامی باشد و از روی قطع و یقین ادا شود. سوگند باید با لفظ باشد و در صورت تعذر، با نوشتن یا اشاره ای که روشن در مقصود باشد، اداء شود. در مواردی که اشاره، مفهوم نباشد یا قاضی به زبان شخصی که سوگند یاد می کند، آشنا نباشد و یا اداکننده سوگند قادر به تکلم نباشد، دادگاه به وسیله مترجم یا متخصص امر، مراد وی را کشف می کند. سوگند فقط نسبت به طرفین دعوا و قائم مقام آنها مؤثر است. حدود و تعزیرات با سوگند نفی یا اثبات نمی شود؛ لکن قصاص، دیه، ارش و ضرر و زیان ناشی از جرائم، مطابق مقررات این قانون با سوگند اثبات می گردد. هرگاه در دعاوی مالی، مانند دیه جنایات و همچنین دعاوی که مقصود از آن مال است مانند جنایت خطایی و شبه عمدی موجب دیه، برای مدعی خصوصی امکان اقامه بینه شرعی نباشد، وی می تواند با معرفی یک شاهد مرد یا دو شاهد زن به ضمیمه یک سوگند، ادعای خود را فقط از جنبه مالی اثبات کند. تبصره- در موارد مذکور در این ماده، ابتدا شاهد واجد شرایط شهادت می دهد و سپس سوگند توسط مدعی ادا می شود. هرگاه ثابت شود سوگند، دروغ و یا اداء کننده سوگند فاقد شرایط قانونی بوده است، به سوگند مزبور ترتیب اثر داده نمی شود.

گفتار چهارم - علم قاضی

علم قاضی عبارت از یقین حاصل از مستندات بین در امری است که نزد وی مطرح می شود. در مواردی که مستند حکم، علم قاضی است، وی موظف است قرائن و امارات بین مستند علم خود را به طور صریح در حکم قید کند. تبصره- مواردی از قبیل نظریه کارشناس، معاینه محل، تحقیقات محلی، اظهارات مطلع، گزارش ضابطان و سایر قرائن و امارات که نوعاً علم آور باشند می توانند مستند علم قاضی قرار گیرد. در هر حال مجرد علم استنباطی که نوعاً موجب یقین قاضی نمی شود، نمی تواند ملاک صدور حکم باشد. در صورتی که علم قاضی با ادله قانونی دیگر در تعارض باشد، اگر علم بین باقی بماند، آن ادله برای قاضی معتبر نیست و قاضی با ذکر مستندات علم خود و جهات رد ادله دیگر، رأی صادر می کند و چنانچه برای قاضی علم حاصل نشود، ادله قانونی معتبر است و بر اساس آنها رأی صادر می شود. در تعارض سایر ادله با یکدیگر، اقرار بر شهادت شرعی، قسامه و سوگند مقدم است. همچنین شهادت شرعی بر قسامه و سوگند تقدم دارد.

فصل هفتم

پرسشنامه

ارشد سراسری ۷۱

۱- کدام فعل یا ترک فعل‌های زیر جرم محسوب می‌شود؟

- الف - هر فعل یا ترک فعلی که قاضی آن را جرم بداند.
- ب - هر فعل یا ترک فعلی که فقه جزایی آن را جرم بداند.
- ج - هر فعل یا ترک فعلی که در قانون برای آن مجازات تعیین شده باشد.
- د - هر فعل یا ترک فعلی که مغایر با شرع باشد.

ارشد سراسری ۷۱

۲- نمایندگان مجلس شورای اسلامی دارای کدام یک از مصونیت‌های زیر هستند:

- الف - مصونیت دیپلماتیک
- ب - مصونیت اداری
- ج - مصونیت ناشی از وظایف نمایندگی
- د - مصونیت قضایی

ارشد سراسری ۷۱

۳- اتباع بیگانه در خدمت دولت جمهوری اسلامی ایران که در خارج از ایران مرتکب جرم شوند طبق کدام یک از قوانین زیر مجازات می‌شوند؟

- الف - طبق قوانین جزایی جمهوری اسلامی ایران
- ب - طبق قوانین جزایی محل وقوع جرم
- ج - طبق عهود بین المللی
- د - طبق عرف بین المللی

ارشد سراسری ۷۱

۴- هر ایرانی که در خارج از ایران مرتکب جرمی شود طبق کدام یک از قوانین زیر مجازات می‌شود؟

- الف - طبق قوانین جزایی جمهوری اسلامی ایران
- ب - طبق قوانین جزایی محل وقوع جرم
- ج - طبق قوانین جزای جمهوری اسلامی ایران و محل وقوع جرم
- د - طبق عهود بین المللی

ارشد سراسری ۷۲

۵- اگر جرم در کشتی مسافری خارجی در آبهای ساحلی دولت ایران ارتکاب یابد، رسیدگی به آن ابتدا:

- الف - در صلاحیت دادگاههای ایران می‌باشد.
- ب - در صلاحیت دولت صاحب پرچم می‌باشد.
- ج - در صورت درخواست مداخله مأموران ساحلی در صلاحیت دادگاههای ایران می‌باشد.
- د - در صلاحیت دادگاههای دولت متبوع مرتکب می‌باشد.

وکالت. دی ۷۲

۶- آراء دیوان عالی کشور در مقام وحدت رویه قضایی، از نوع کدام منابع حقوق جزا است؟

- الف - اختیاری
- ب - اصلی
- ج - اعتباری
- د - حاشیه‌ای

- ۷- اگر شخصی در خارج از کشور به اتهام قتل عمدی به بیست سال حبس، محکوم و پس از گذراندن مدت محکومیت در ایران یافت شود، قانوناً :
- الف - دادگاه برائت متهم را صادر خواهد نمود.
- ب - دادگاه حکم به حبس خواهد داد.
- ج - دادگاه می تواند به تقاضای اولیای دم، حکم قصاص صادر نماید.
- د - دادگاه قرار موقوفی تعقیب صادر می نماید.

- ۸- در مورد کشتی های غیر جنگی اعم از داخلی و خارجی، رسیدگی به جرایم ارتكابی در آبهای ساحلی در شرایط فعلی، داخل در صلاحیت کدام است؟
- الف - دیوان داوری بین المللی لاهه
- ب - کشور صاحب پرچم کشتی و کشور ایران هر دو
- ج - کشور متبوع خارجی
- د - محاکم ایرانی

- ۹- مصونیت نمایندگان سیاسی در محل مأموریت موجب معافیت نمایندگان سیاسی از می شود.
- الف - تحمل مجازات حبس
- ب - تحمل شلاق
- ج - کیفر
- د - تعقیب و محاکمه

- ۱۰- به جرمی که یک تبعه بیگانه در خدمت دولت ایران در خارج از ایران مرتکب شود طبق کدام قانون رسیدگی می شود؟
- الف - پیش بینی شده در مراجع بین المللی
- ب - جمهوری اسلامی ایران
- ج - کشور متبوع تبعه بیگانه
- د - محل ارتكاب جرم

- ۱۱- ارتكاب کدام یک از جرایم مذکور در ذیل توسط بیگانگان در خارج از ایران موجب مجازات مرتکب آن طبق قانون مجازات جمهوری اسلامی ایران می شود؟
- الف - جرم خلاف اخلاق حسنه و شرع
- ب - جرم قاچاق مواد مخدر
- ج - جرم علیه امنیت داخلی و خارجی کشور ایران
- د - جرم علیه آزادی فردی مردم ایران

- ۱۲- عدم تعقیب و مجازات اعضای هیأت های سیاسی به موجب کنوانسیون وین درباره روابط دیپلماتیک مصوب (۴۳/۶/۲۱) چه سببی از اسباب معافیت از مجازات به شمار می رود؟
- الف - مصونیت
- ب - عذر قانونی
- ج - عدم مسئولیت
- د - عامل موجهه

- ۱۳- هر ایرانی که در خارج از ایران مرتکب جرمی شود و در ایران یافت شود طبق کدام یک از قوانین قابل مجازات است؟
- الف - قوانین جزایی محل وقوع جرم
- ب - قوانین جزایی جمهوری اسلامی ایران
- ج - عهود بین المللی
- د - قوانین جزایی محل وقوع جرم به شرط تقدم در تعقیب

۷۶. دی قضاوت.

۱۴- اگر مأمور سیاسی و کنسولی ایران در خارج از کشور مرتکب جرم شود:

- الف - چون از مصونیت سیاسی برخوردار است اصلاً تعقیب و مجازات نمی‌شود.
 ب - طبق قانون کشور محل وقوع جرم مجازات می‌شود.
 ج - طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات می‌شود.
 د - در ایران طبق قانون کشور محل وقوع جرم محاکمه و مجازات می‌گردد.

۷۶. دی قضاوت.

۱۵- کسی که با شلیک گلوله از داخل خاک ایران شخصی را در خاک ترکیه به قتل برساند:

- الف - قانون ترکیه حاکم بر موضوع است
 ب - با جمع بین قوانین ایران و ترکیه، در ایران محاکمه می‌شود.
 ج - طبق قوانین ایران در ترکیه محاکمه می‌شود.
 د - عمل در حکم جرم واقع شده در ایران است و طبق قوانین ایران محاکمه و مجازات می‌شود.

۱۶- در مورد جرایمی که به موجب قانون خاص یا عهد بین المللی مرتکب در هر کشوری یافت شود محاکمه می‌شود، دادگاه‌های ایران کدام قانون را اعمال خواهند کرد؟

- الف - دادگاه‌ها از دو قانون ایران و قانون محل وقوع جرم، قانون اخف را اعمال می‌نمایند.
 ب - دادگاه‌ها در اعمال قانون ایران و قانون محل وقوع جرم مخیرند.
 ج - قوانین کیفری ایران.
 د - قانون اخف بین قانون ایران و عهد بین المللی.

۷۷. ارشد آزاد

۱۷- اگر مأمور سیاسی یا کنسولی بیگانه در ایران مرتکب جرم شود چه حکمی دارد؟

- الف - طبق قوانین جمهوری اسلامی ایران محاکمه و مجازات می‌شود.
 ب - طبق قوانین کشور متبوع خود در ایران محاکمه و مجازات می‌شود.
 ج - به دلیل مصونیت سیاسی از تعقیب و مجازات معاف است.
 د - برای محاکمه به کشور متبوع مسترد می‌گردد.

۷۷. وکالت. آبان

۱۸- یک آلمانی در آلمان مرتکب جعل اسکناس رایج ایران گردیده است. این آلمانی در ایران:

- الف - مطلقاً قابل مجازات نیست.
 ب - در هر شرایطی قابل مجازات است.
 ج - در صورتی مجازات می‌شود که در ایران یافت شده و یا به ایران مسترد گردد.
 د - در صورتی مجازات می‌شود که در آلمان نیز به جرم او رسیدگی شده و محکومیت یافته باشد.

۱۹- هر جرمی که اتباع بیگانه که در خدمت دولت جمهوری اسلامی ایران به مناسبت شغل و وظیفه خود در خارج از کشور مرتکب شوند:

۷۷. قضاوت. آذر

- الف - طبق قوانین کشور متبوع خود محاکمه و مجازات می‌شوند.
 ب - طبق قوانین کشور محل وقوع جرم مجازات خواهند شد.
 ج - طبق قوانین جزائی جمهوری اسلامی ایران مجازات می‌شود.
 د - در ایران طبق قانون کشور محل وقوع جرم محاکمه و به مجازات می‌رسند.

۷۷. سردفتری. اسفند

۲۰- ارتکاب جرم یک نفر ایرانی در خارج کشور مشمول است.

- الف - قوانین جزائی جمهوری اسلامی ایران.
 ب - فقط قوانین جزای محل وقوع جرم.
 ج - قوانین بین المللی.
 د - از نظر صلاحیت مرجع قضائی طبق قانون ایران و از لحاظ کیفر مشمول مقررات محل وقوع جرم.

۲۱- یکی از مأموران سیاسی کشور ترکیه داخل هواپیمای متعلق به خطوط هوایی کشور فرانسه ضمن عبور هواپیما از قلمرو فضایی ایران با ضربه چاقوی یکی از مسافران به شدت مجروح می‌شود پس از فرود در کشور پاکستان می‌میرد رسیدگی به اتهام قتل با مقامات قضائی کدام یک از کشورهای ذیل است؟
الف - ایران
ب - پاکستان
ج - ترکیه
د - فرانسه

۲۲- تبعه ایران در خارج از کشور مرتکب سرقت و در ایران دستگیر می‌شود:
الف - در کشور محل وقوع جرم محاکمه و برابر قانون جزای آن کشور مجازات می‌شود.
ب - در ایران محاکمه و برابر قانون جزای ایران مجازات می‌شود.
ج - در یک دادگاه بین المللی محاکمه در برابر مقررات همان دادگاه مجازات می‌شود.
د - دادگاه محل وقوع جرم و دادگاه بین المللی هر دو صلاحیت رسیدگی دارند.

۲۳- کسی که اسناد تعهد آور بانکی را در خارج از کشور جعل نماید و سپس در ایران دستگیر شود:
الف - در ایران محاکمه و مطابق قانون جزای ایران مجازات می‌شود.
ب - در ایران محاکمه و مطابق قانون جزای کشور محل وقوع جرم مجازات می‌شود.
ج - در کشور محل وقوع جرم محاکمه و طبق قانون جزای ایران مجازات می‌شود.
د - در کشور محل وقوع جرم محاکمه و طبق قانون جزای همان کشور مجازات می‌شود.

۲۴- مثلاً اگر تاجر زاپنی در ارسال کالا به طرف ایرانی تقلب نماید و جنس نامرغوب را به جای جنس مرغوب بفرستد و بعداً در ایران دستگیر گردد:
الف - در ایران محاکمه و برابر قانون جزای ایران مجازات می‌شود.
ب - در ایران محاکمه و برابر قانون جزای کشور محل وقوع جرم (ژاپن) مجازات می‌شود.
ج - در ایران محاکمه و تنها به پرداخت غرامت مالی محکوم می‌شود.
د - هیچکدام

۲۵- تعقیب و محاکمه یک تبعه خارجی جاعل اسکناس رایج ایران در خارج از قلمرو حاکمیت ایران با چه اصلی در محاکم ایران توجیه پذیر است؟
الف - اصل سرزمینی بودن قوانین کیفری
ب - اصل صلاحیت واقعی
ج - اصل صلاحیت جهانی
د - اصل صلاحیت شخصی

۲۶- تبعه خارجه که در خدمت دولت جمهوری اسلامی ایران و در خارجه مرتکب جرم می‌شود در کدام مورد بر طبق قوانین ایران قابل مجازات است؟
الف - در کلیه جرائم
ب - در جعل اسکناس
ج - در موارد وقوع جرم به سبب شغل و وظیفه
د - در خیانت به کشور

۲۷- در موردی که یک نفر از داخل خاک یکی از کشورهای همسایه ایران با شلیک گلوله شخصی را در خاک ایران به قتل می‌رساند محل وقوع جرم کجا است؟
الف - کشور همسایه
ب - ایران
ج - ایران و کشورهای همسایه
د - محل دستگیری قاتل

۲۸- تبعه یک کشور خارجی که در قلمرو کشوری خارجی مرتکب جعل نوشته رسمی رئیس قوه قضاییه می‌شود و بر طبق مقررات به ایران مسترد می‌شود. طبق کدام اصل از اصول زیر به موجب قوانین ایران قابل مجازات است؟

الف - اصل سرزمینی بودن قوانین کیفری

ب - اصل واقعی بودن صلاحیت قوانین کیفری

ج - اصل شخصی بودن صلاحیت قوانین کیفری

د - هیچ یک از اصول کیفری

۲۹- کدام سیستم صلاحیت قانون و قاضی محل بازداشت مجرم را بدون در نظر گرفتن تابعیت وی یا تابعیت قربانی جرم مورد تأیید قرار می‌دهد؟

سردفتری. بهمن ۸۰

الف - سیستم سرزمینی

ب - سیستم جهانی

ج - سیستم شخصی

د - سیستم واقعی

۳۰- کتاب پنجم قانون مجازات اسلامی زیر عنوان تعزیرات و مجازاتهای بازدارنده در کدام یک از سالهای زیر تصویب شده است؟

وکالت. آذر ۸۱

الف - ۱۳۶۲

ب - ۱۳۷۰

ج - ۱۳۷۵

د - ۱۳۷۸

۳۱- در کدام یک از سالهای زیر قانون راجع به مجازات اسلامی تصویب شده است؟

وکالت. مهر ۸۲

الف - ۱۳۶۱

ب - ۱۳۶۲

ج - ۱۳۷۰

د - ۱۳۷۵

۳۲- قاضی در صدور حکم به کدام مبیع نمی‌تواند استناد کند؟

ارشد سراسری. اسفند ۸۲

الف - عرف

ب - قانون

ج - آراء وحدت رویه

د - معاهدات بین‌المللی

۳۳- در ارتباط با اصل قانونی بودن جرائم و مجازاتها و قاعده عطف بماسبق نشدن قوانین جزایی، کدام مورد صحیح است؟

ارشد سراسری. اسفند ۸۳

الف - هر دو اصل و قاعده از نتایج دلیل اثبات جرم و اعلام کیفر است.

ب - هر دو اصل و قاعده از نتایج مسلم اصل برائت در امور کیفری است.

ج - قاعده عطف بماسبق نشدن و قوانین جزایی از نتایج اصل قانونی بودن جرائم و مجازاتهاست.

د - اصل قانونی بودن جرائم و مجازاتها حاکم بر جرائم و مجازاتهای تعزیری و بازدارنده است، ولی قاعده عطف بماسبق نشدن قوانین کیفری تمامی جرائم را شامل می‌شود.

۳۴- در مذهب شیعه، قیاس از منابع استنباط احکام (در امور کیفری) است.

ارشد سراسری. اسفند ۸۳

الف - در تمامی موارد قابل پذیرش است.

ب - در تمامی موارد غیر قابل پذیرش است.

ج - اگر به نفع متهم باشد، غیر قابل پذیرش است.

د - در صورتی که منصوص العله باشد، قابل پذیرش است.

ارشد سراسری . اسفند ۸۳

۳۵- کدام یک از مکاتب حقوق جزا با اصل قانونی بودن جرائم و مجازاتها مخالف است ؟

الف- مکتب تحقیقی یا اثباتی

ب- مکتب نئو کلاسیک

ج- مکتب عدالت مطلق

د- مکتب دفاع اجتماعی

ارشد آزاد . اردیبهشت ۸۴

۳۶- کدام یک از این منابع را منبع مکمل حقوق کیفری نامیده اند؟

الف- قانون

ب- منابع فقهی یا فتاوی معتبر

ج- معاهدات بین المللی

د- آیین نامه

ارشد سراسری . اسفند ۸۴

۳۷- اگر یک آلمانی در ایران به قصد قتل یک تبعه اتریشی سلاحی تهیه نماید و پس از عزیمت به ترکیه مبادرت به قتل او نماید :

الف - ایران صلاحیت تعقیب و مجازات او را به اتهام قتل عمدی ندارد .

ب - در چهار دولت ترکیه ، آلمان ، اتریش و ایران صلاحیت تعقیب و مجازات او را خواهند داشت .

ج - چنانچه در ایران یافت شود یا مسترد گردد مطابق قوانین کیفری ترکیه مجازات خواهد شد .

د - چنانچه در ایران یافت شود یا مسترد گردد مطابق قوانین مربوط به قصاص تعقیب و مجازات می شود .

ارشد سراسری . اسفند ۸۶

۳۸- آخرین مهلت مجلس به قوه قضاییه برای تمدید قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰ بوده است .

الف- شش ماه

ب- یک سال

ج- دو سال

د- سه سال

ارشد سراسری . بهمن ۸۸

۳۹- کدام مورد در خصوص سال تصویب قانون « راجع به مجازات اسلامی » صحیح نیست ؟

الف- ۱۳۶۰

ب- ۱۳۶۲

ج- ۱۳۷۵

د- هر سه مورد

ارشد سراسری . بهمن ۹۲

۴۰- مقررات موضوعه مربوط به کدام یک از نهادهای حقوق کیفری طبق قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ به صراحت نسخ شده است ؟

الف - کیفرهای اصلی

ب- کیفرهای تکمیلی

ج- کیفرهای تعزیری

د- اقدام های تأمینی و تربیتی

قضاوت . آبان ۹۳

۴۱- کدام یک از حدود ، با شهادت دو مرد عادل اثبات می شود ؟

الف- محاربه

ب- مساحقه

ج- زنا

د- لواط

ردیف	الف	ب	ج	د	ردیف	الف	ب	ج	د	ردیف	الف	ب	ج	د	ردیف	الف	ب	ج	د
۱			♣		۵۱					۱۰۱					۱۵۱				
۲			♣		۵۲					۱۰۲					۱۵۲				
۳	♣				۵۳					۱۰۳					۱۵۳				
۴	♣				۵۴					۱۰۴					۱۵۴				
۵	♣				۵۵					۱۰۵					۱۵۵				
۶		♣			۵۶					۱۰۶					۱۵۶				
۷			♣		۵۷					۱۰۷					۱۵۷				
۸				♣	۵۸					۱۰۸					۱۵۸				
۹				♣	۵۹					۱۰۹					۱۵۹				
۱۰		♣			۶۰					۱۱۰					۱۶۰				
۱۱			♣		۶۱					۱۱۱					۱۶۱				
۱۲	♣				۶۲					۱۱۲					۱۶۲				
۱۳		♣			۶۳					۱۱۳					۱۶۳				
۱۴			♣		۶۴					۱۱۴					۱۶۴				
۱۵				♣	۶۵					۱۱۵					۱۶۵				
۱۶			♣		۶۶					۱۱۶					۱۶۶				
۱۷			♣		۶۷					۱۱۷					۱۶۷				
۱۸			♣		۶۸					۱۱۸					۱۶۸				
۱۹			♣		۶۹					۱۱۹					۱۶۹				
۲۰	♣				۷۰					۱۲۰					۱۷۰				
۲۱				♣	۷۱					۱۲۱					۱۷۱				
۲۲		♣			۷۲					۱۲۲					۱۷۲				
۲۳	♣				۷۳					۱۲۳					۱۷۳				
۲۴				♣	۷۴					۱۲۴					۱۷۴				
۲۵		♣			۷۵					۱۲۵					۱۷۵				
۲۶			♣		۷۶					۱۲۶					۱۷۶				
۲۷		♣			۷۷					۱۲۷					۱۷۷				
۲۸		♣			۷۸					۱۲۸					۱۷۸				
۲۹	♣				۷۹					۱۲۹					۱۷۹				
۳۰			♣		۸۰					۱۳۰					۱۸۰				
۳۱	♣				۸۱					۱۳۱					۱۸۱				
۳۲	♣				۸۲					۱۳۲					۱۸۲				
۳۳			♣		۸۳					۱۳۳					۱۸۳				
۳۴				♣	۸۴					۱۳۴					۱۸۴				
۳۵			♣		۸۵					۱۳۵					۱۸۵				
۳۶		♣			۸۶					۱۳۶					۱۸۶				
۳۷	♣				۸۷					۱۳۷					۱۸۷				
۳۸		♣			۸۸					۱۳۸					۱۸۸				
۳۹				♣	۸۹					۱۳۹					۱۸۹				
۴۰				♣	۹۰					۱۴۰					۱۹۰				
۴۱	♣				۹۱					۱۴۱					۱۹۱				
۴۲					۹۲					۱۴۲					۱۹۲				
۴۳					۹۳					۱۴۳					۱۹۳				
۴۴					۹۴					۱۴۴					۱۹۴				
۴۵					۹۵					۱۴۵					۱۹۵				
۴۶					۹۶					۱۴۶					۱۹۶				
۴۷					۹۷					۱۴۷					۱۹۷				
۴۸					۹۸					۱۴۸					۱۹۸				
۴۹					۹۹					۱۴۹					۱۹۹				
۵۰					۱۰۰					۱۵۰					۲۰۰				

د	ج	ب	الف	ر.ق.	د	ج	ب	الف	ر.ق.	د	ج	ب	الف	ر.ق.	د	ج	ب	الف	ر.ق.
				۱					۵۱					۱۰۱					۱۵۱
				۲					۵۲					۱۰۲					۱۵۲
				۳					۵۳					۱۰۳					۱۵۳
				۴					۵۴					۱۰۴					۱۵۴
				۵					۵۵					۱۰۵					۱۵۵
				۶					۵۶					۱۰۶					۱۵۶
				۷					۵۷					۱۰۷					۱۵۷
				۸					۵۸					۱۰۸					۱۵۸
				۹					۵۹					۱۰۹					۱۵۹
				۱۰					۶۰					۱۱۰					۱۶۰
				۱۱					۶۱					۱۱۱					۱۶۱
				۱۲					۶۲					۱۱۲					۱۶۲
				۱۳					۶۳					۱۱۳					۱۶۳
				۱۴					۶۴					۱۱۴					۱۶۴
				۱۵					۶۵					۱۱۵					۱۶۵
				۱۶					۶۶					۱۱۶					۱۶۶
				۱۷					۶۷					۱۱۷					۱۶۷
				۱۸					۶۸					۱۱۸					۱۶۸
				۱۹					۶۹					۱۱۹					۱۶۹
				۲۰					۷۰					۱۲۰					۱۷۰
				۲۱					۷۱					۱۲۱					۱۷۱
				۲۲					۷۲					۱۲۲					۱۷۲
				۲۳					۷۳					۱۲۳					۱۷۳
				۲۴					۷۴					۱۲۴					۱۷۴
				۲۵					۷۵					۱۲۵					۱۷۵
				۲۶					۷۶					۱۲۶					۱۷۶
				۲۷					۷۷					۱۲۷					۱۷۷
				۲۸					۷۸					۱۲۸					۱۷۸
				۲۹					۷۹					۱۲۹					۱۷۹
				۳۰					۸۰					۱۳۰					۱۸۰
				۳۱					۸۱					۱۳۱					۱۸۱
				۳۲					۸۲					۱۳۲					۱۸۲
				۳۳					۸۳					۱۳۳					۱۸۳
				۳۴					۸۴					۱۳۴					۱۸۴
				۳۵					۸۵					۱۳۵					۱۸۵
				۳۶					۸۶					۱۳۶					۱۸۶
				۳۷					۸۷					۱۳۷					۱۸۷
				۳۸					۸۸					۱۳۸					۱۸۸
				۳۹					۸۹					۱۳۹					۱۸۹
				۴۰					۹۰					۱۴۰					۱۹۰
				۴۱					۹۱					۱۴۱					۱۹۱
				۴۲					۹۲					۱۴۲					۱۹۲
				۴۳					۹۳					۱۴۳					۱۹۳
				۴۴					۹۴					۱۴۴					۱۹۴
				۴۵					۹۵					۱۴۵					۱۹۵
				۴۶					۹۶					۱۴۶					۱۹۶
				۴۷					۹۷					۱۴۷					۱۹۷
				۴۸					۹۸					۱۴۸					۱۹۸
				۴۹					۹۹					۱۴۹					۱۹۹
				۵۰					۱۰۰					۱۵۰					۲۰۰

د	ج	ب	الف	ر.ق.	د	ج	ب	الف	ر.ق.	د	ج	ب	الف	ر.ق.	د	ج	ب	الف	ر.ق.
				۱					۵۱					۱۰۱					۱۵۱
				۲					۵۲					۱۰۲					۱۵۲
				۳					۵۳					۱۰۳					۱۵۳
				۴					۵۴					۱۰۴					۱۵۴
				۵					۵۵					۱۰۵					۱۵۵
				۶					۵۶					۱۰۶					۱۵۶
				۷					۵۷					۱۰۷					۱۵۷
				۸					۵۸					۱۰۸					۱۵۸
				۹					۵۹					۱۰۹					۱۵۹
				۱۰					۶۰					۱۱۰					۱۶۰
				۱۱					۶۱					۱۱۱					۱۶۱
				۱۲					۶۲					۱۱۲					۱۶۲
				۱۳					۶۳					۱۱۳					۱۶۳
				۱۴					۶۴					۱۱۴					۱۶۴
				۱۵					۶۵					۱۱۵					۱۶۵
				۱۶					۶۶					۱۱۶					۱۶۶
				۱۷					۶۷					۱۱۷					۱۶۷
				۱۸					۶۸					۱۱۸					۱۶۸
				۱۹					۶۹					۱۱۹					۱۶۹
				۲۰					۷۰					۱۲۰					۱۷۰
				۲۱					۷۱					۱۲۱					۱۷۱
				۲۲					۷۲					۱۲۲					۱۷۲
				۲۳					۷۳					۱۲۳					۱۷۳
				۲۴					۷۴					۱۲۴					۱۷۴
				۲۵					۷۵					۱۲۵					۱۷۵
				۲۶					۷۶					۱۲۶					۱۷۶
				۲۷					۷۷					۱۲۷					۱۷۷
				۲۸					۷۸					۱۲۸					۱۷۸
				۲۹					۷۹					۱۲۹					۱۷۹
				۳۰					۸۰					۱۳۰					۱۸۰
				۳۱					۸۱					۱۳۱					۱۸۱
				۳۲					۸۲					۱۳۲					۱۸۲
				۳۳					۸۳					۱۳۳					۱۸۳
				۳۴					۸۴					۱۳۴					۱۸۴
				۳۵					۸۵					۱۳۵					۱۸۵
				۳۶					۸۶					۱۳۶					۱۸۶
				۳۷					۸۷					۱۳۷					۱۸۷
				۳۸					۸۸					۱۳۸					۱۸۸
				۳۹					۸۹					۱۳۹					۱۸۹
				۴۰					۹۰					۱۴۰					۱۹۰
				۴۱					۹۱					۱۴۱					۱۹۱
				۴۲					۹۲					۱۴۲					۱۹۲
				۴۳					۹۳					۱۴۳					۱۹۳
				۴۴					۹۴					۱۴۴					۱۹۴
				۴۵					۹۵					۱۴۵					۱۹۵
				۴۶					۹۶					۱۴۶					۱۹۶
				۴۷					۹۷					۱۴۷					۱۹۷
				۴۸					۹۸					۱۴۸					۱۹۸
				۴۹					۹۹					۱۴۹					۱۹۹
				۵۰					۱۰۰					۱۵۰					۲۰۰